

LOPEND VUUR

jaargang 16 ■ nummer 1 ■ MAART 2010 ■ prijs € 2,50

IN DIT NUMMER O.A.

Wandelrouteplan Zuid-
Holland

Stelling van Amsterdam

Sint-Janspontje Liempde

Spoorovergang Bakhuisdreef
Boxtel

Griendwerkershut Oostwaard

Tiengemeten

Barrières Et Groene Loper

Denk aan uw contributiebetaling 2010

Meld je wandelbarrières

TeVoet wil graag weten wat de wandelaar wil. De komende tijd wil het bestuur de focus richten op barrières. Niet op barrières die dreigen te ontstaan, bijvoorbeeld door het afsluiten van spoorwegovergangen of nieuwe wegen.

Dit keer gaat het om barrières die al langer bestaan of sinds mensenheugenis altijd al zijn geweest. Die jij, als wandelaar, graag wil slechten. Bijvoorbeeld omdat je vanuit de stad of het dorp waar je woont niet het buitengebied in kunt. Of spoorwegen of wateren die het je onmogelijk maken dóór te wandelen van het ene aantrekkelijke wandelgebied naar het andere.

Een aantal concrete voorbeelden waar je aan kunt denken staan achterin deze Lopend Vuur. Laat weten waar jij tegen aan loopt, zodat we er een 'compleet' voorbeeldenboek kunnen maken. Waar vervolgens actie op kan worden ondernomen. ■

Algemene Leden Vergadering

De jaarlijkse Algemene Leden Vergadering (ALV) van TeVoet vindt plaats op zaterdag 20 maart. Na het huishoudelijk deel is er ruimte om bij te praten, over landelijke speerpunten en over ontwikkelingen in de regio. Er zal onder meer worden stilgestaan bij de nieuwe actie 'Verlos ons van de wandelbarrières', de resultaten tot nu toe en hoe verder.

De ALV begint om 14.00 uur en vindt plaats in Amersfoort, stadscafé De Observant, Stadhuisplein 7. In de ochtend houdt het Wandelplatform, net als voorgaande jaren, haar 'belangenbehartigersdag', waar veel actieve TeVoeters acte de présence geven. Beide programma's sluiten naadloos op elkaar aan. Wie de ALV van TeVoet wil bijwonen, kan de stukken opvragen bij het secretariaat via info@tevoet.nl of tel. 030-2210759. ■

I N H O U D

TeVoet Zuid-Holland: van reactief naar proactief	3
Het probleem van de spoorwegovergang Bakhuisdreef	6
Duinen en mensen: Kennemerland	7
Overnachten in een griendwerkershut	8
Streekpad Stelling van Amsterdam geopend	10
Dorpsommetje de Kromme Hoek om	12
Nieuwe wandelgids voor het Groene Hart	13
Rondje Wogmeer (Lopend Vuur route)	14
Korenpad naar het Liesbos weer open	16
Alliantie met ijsclubs blijkt een gouden greep (Langereis)	18
Sint-Janspontje maakt ommetjes in Het Groene Woud mogelijk	20
Van west naar oost over Tiengemeten	22
'Verlos ons van de wandelbarrières!'	24
Groene Loper tussen stad en platteland	27
ErUitGelicht	28

Lopend Vuur is het ledenblad van TeVoet, vereniging van wandelaars. Het verschijnt drie keer per jaar.

TeVoet, vereniging van wandelaars

- voor meer en betere onverharde wandelmogelijkheden
  - voor behoud en herstel cultuurhistorische paden
- Ons motto, 'onverhard van dorp tot dorp'.

Meer informatie op www.tevoet.nl. TeVoet is aangesloten bij de Stichting Wandelplatform-LAW

Het lidmaatschap van TeVoet bedraagt € 15,00 per jaar. Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij vóór 1 november schriftelijk is opgezegd bij de ledenadministratie

Redactie Lopend Vuur

Redactieadres: Loveren 33, 5111 TA Baarle-Nassau, tel. 013-5902960 of 06-12498305, redactielopendvuur@tevoet.nl

Ledenadministratie

Voor verhuizingen, aanmelden nieuwe leden: Ledenadministratie TeVoet, Postbus 1376, 3500 BJ Utrecht, ledenadministratie@tevoet.nl (Hans Dannis, tel. 0522-260205)

Secretariaat

Secretariaat TeVoet, Postbus 1376, 3500 BJ Utrecht, info@tevoet.nl (Dirk van Kekem, tel. 030-2210759)

Contactpersonen in de regio

TeVoet werkt met contactpersonen in de regio:

Groningen: Paul Wesselius, Regentessestraat 73, 9717 MG Groningen, tel. 050-3120917, [groningen@tevoet.nl](mailto: groningen@tevoet.nl)

Friesland: Ben Rutten, Greate Buorre 15, 9024 EJ Weidum, tel. 058-2519299, friesland@tevoet.nl

Flevoland: Jan Frederik Lubbers, Siriusstraat 3, 8303 ZZ Emmeloord, tel. 0527-697706, flevoland@tevoet.nl

Utrecht: Ineke Thierauf, Vlasstraat 14, 3572 TT Utrecht, tel. 030-2730658, [utrecht@tevoet.nl](mailto: utrecht@tevoet.nl)

Noord-Holland: Fred Triep, Zonhovenstraat 29, 1066 MA Amsterdam, tel. 020-6155502, noord-holland@tevoet.nl

Zuid-Holland: Jaap Mels, Leeuwerikstraat 2, 2333 VX Leiden, tel. 071-5171081, [zuid-holland@tevoet.nl](mailto: zuid-holland@tevoet.nl)

Zeeland: Pieter van Rijswijk, Bruelistraat 10, 4421 CR Kapelle, tel. 0113-343475, [zeeland@tevoet.nl](mailto: zeeland@tevoet.nl)

Noord-Brabant: Harry Benschop, Loveren 33, 5111 TA Baarle-Nassau tel. 013-5902960 of 06-12498305, [noord-brabant@tevoet.nl](mailto: noord-brabant@tevoet.nl)

Bestuur TeVoet

Dirk van Kekem, secretaris, info@tevoet.nl, (Tuinstraat 54, 3732 VM De Bilt, tel. 030-2210759)
Hans Dannis, penningmeester, ledenadministratie@tevoet.nl, (Ruskenstuk 11, 7943 JL Meppel, tel. 0522-260205)
Harry Benschop (Loveren 33, 5111 TA Baarle-Nassau, tel. 013-5902960)

Aan deze Lopend Vuur werkten mee:

Els Bakker, Harry Benschop, Rien van den Berg, Wilhelmien van der Heijden, Jeroen Jacobse, Jan-Frederik Lubbers, Frans Meijdam, Marijke van Steenis

Vormgeving en opmaak: Sanders & Van Dam Reclame, Utrecht

Volgend nummer verschijnt in juni 2010.

Inleveren kopij vóór 1 mei 2010

Wandelrouteplan Zuid-Holland 2020

TeVocht Zuid-Holland: van reactief naar proactief

TeVocht kent een aantal regionale afdelingen. Waar houden deze zich zoal mee bezig? In dit artikel staat de spotlight op TeVoet Zuid-Holland. Hun grootste klus in de afgelopen tijd: het ontwikkelen van een Wandelrouteplan voor de hele provincie. In gesprek met Bert de Boer, Eeffien Huizing en Frans Meijdam, enkele TeVoeters die deel uit maakten van de projectgroep die het plan opstelde.

Op 2 december 2009 vond in Den Haag een vergadering plaats van de Commissie Groen, Water en Milieu van Provinciale Staten (PS) van Zuid-Holland. Op de agenda staat het Projectverslag Wandelrouteplan Zuid-Holland 2020, ofwel de voortgang van "motie 77". Leden van TeVoet afdeling Zuid-Holland zijn aanwezig om in te spreken. Zij zijn het ook die, samen met anderen, het plan hebben opgesteld. Aan dit moment is een lange geschiedenis vooraf gegaan.

In de la – uit de la

In 2002 lag in Zuid-Holland een ambitieus Wandelpadenplan op tafel. Het bestond uit twee delen: een Beschermingsprogramma voor het beschermen van – veelal onverharde – wandelpaden en een Uitvoeringsprogramma om meer wandelmogelijkheden te creëren. Dit laatste onderdeel is echter in de spreekwoordelijke la blijven liggen en nooit gerealiseerd. Als vervolgens de provincie eind 2008 weer met een fietspadenplan komt dat op sommige punten een bedreiging vormt voor bestaande

wandelmogelijkheden, is dat aanleiding voor het Wandeloeverleg Zuid-Holland – zeg maar: TeVoet afdeling Zuid-Holland – om niet af te wachten maar actie te ondernemen.

Voorjaar 2008 wordt een wandel- en informatiebijeenkomst georganiseerd onder het motto "het Wandelpadenplan uit de la!". Leden van PS, ambtenaren en vertegenwoordigers van o.a. natuurbeschermingsorganisaties krijgen een presentatie, en worden vervolgens meegenomen op een wandeling langs de Enkele Wiericke (voor een verslag zie Lopend Vuur 2, 2008). Tijdens deze presentatie wordt ook de naam Wandelrouteplan geïntroduceerd. Wandelroutes spreken nu eenmaal meer tot de verbeelding dan wandelpaden, zijn zichtbaarder en herkenbaarder.

Motie 77

Na gesprekken met bijna alle politieke partijen wordt in de Statenvergadering van 12 november 2008 unaniem een motie van GroenLinks/PvdA aangenomen: de motie

77. Daarin wordt verzocht de uitvoering van een wandelpadenplan voortvarend ter hand te nemen en bij de opstelling ervan het Wandeloeverleg Z-H uitdrukkelijk te betrekken. Uiteindelijk krijgt TeVoet van de provincie de opdracht om te komen tot:

- een inventarisatie van bestaande wandelroutes;
- een ontwerp voor een nieuw Wandelrouteplan, inclusief investeringsplan en begroting;
- een tijdschema waarbinnen een en ander gerealiseerd moet worden.

Na enige aarzeling gaat het bestuur van Te Voet akkoord. Het is immers de vraag hoe je als vrijwilligersorganisatie moet omgaan met dergelijke 'opdrachten'. Door-slaggevend was dat TeVoet zich hiermee kan profileren én de TeVoeters in Zuid-Holland over de kennis beschikken om de opdracht tot een goed eind te brengen. Eeffien: "Te vaak zitten we in de reactieve, verdedigende hoek. Nu was er de kans om proactief een bijdrage te leveren." Frans vult aan: "Van belangenbehartiging naar beleid maken!. Bovendien zijn wij de meest deskundigen en hebben wij de meeste gebiedskennis." Dus gaat er in maart 2009 een projectgroep aan de slag. Acht personen, ieder in zijn/haar eigen regio.

Stap 1: inventarisatie

Stap 1 was het inventariseren van bestaande – beschreven of gemarkeerde – routes. Hiervoor ging men te rade bij gemeenten, VV's, organisaties en op internet. De topografische kaarten kwamen op tafel en natuurlijk ging men soms 'het veld in'. Het ging er enerzijds om zo compleet mogelijk te zijn. Maar ander-

zijds werden wel criteria aangelegd voor de kwaliteit van de paden. Die betroffen bijvoorbeeld de verhouding verhard/onverhard. Ondanks dat er werd gewerkt met een handleiding, bleken er toch verschillen in interpretatie te bestaan, ingegeven door persoonlijke voorkeur maar ook door bijvoorbeeld het karakter van het landschap.

Stap 2: voorstellen en aanbevelingen

Vervolgens werden er voorstellen geformuleerd voor verbetering van bestaande routes, inclusief LAW's, voor het opvullen van 'witte plekken' en werden (op papier) nieuwe routes bedacht. Dit leverde in totaal 234 km nieuwe beschermingswaardige paden op! Ook werd gezocht naar mogelijkheden om bestaande routes te verbinden tot een netwerk. Daarnaast werden er – enigszins buiten de opdracht – aanbevelingen op papier gezet betreffende markering en communicatie. Oude en nieuwe routes werden vervolgens in verschillende kleuren ingetekend op de kaarten en – niet onbelangrijk – door de provincie in het GIS (Geografisch Informatie Systeem) gezet.

Projectverslag

En dan, nauwelijks zes maanden na de start, is begin september 2009 het project afgerond.

Uit het projectverslag: "Doel van het Wandelrouteplan is:

- een provinciaal samenhangend, dekkend en voor alle inwoners van Zuid-Holland goed bereikbaar wandelroutenetwerk;
- een instrument bij ruimtelijke plannen."

Het verslag bevat allereerst een overzicht van bestaande wandelroutes en een inventarisatie van bestaande knelpunten met mogelijke oplossingen. Daarnaast voorstellen voor nieuwe wandelroutes en nieuwe beschermingswaardige paden. Dit alles voorzien van een financiële onderbouwing.

Het plan beslaat de periode van 2010 tot 2020. Het betreft dus een meerjarenplanning, die gefaseerd zal worden uitgevoerd.

Aanbevelingen

Verder doet de projectgroep ongevraagd nog een aantal aanbevelingen. Die gaan bijvoorbeeld over:

- De toegankelijkheid van het platteland en het gebied rondom de steden. Medewerking van particuliere grondeigenaren, waterschappen en grondbezittende natuurorganisaties is van groot belang. Daarmee staat of valt immers realisatie van het plan!
- Doorgaande actualisering van het Wandelrouteplan. In de komende jaren kunnen situaties veranderen. Denk maar aan de geplande aanleg van de A4 Midden-Delfland!
- Communicatie en publiciteit. Bijvoorbeeld via een Wandelrouteplanner naar voorbeeld van de Fietsrouteplanner op de website van de provincie.
- Bewegwijzering. In januari 2010 is er door TeVoet Zuid-Holland een markeringsadvies uitgebracht waarbij wordt aangesloten bij de kleuren van de provincie. Voor de netwerken wordt een keuzepuntensysteem geadviseerd en voor op zichzelf staande wandelroutes een sticker. In beide gevallen is het essentieel dat de wandelroutenaam wordt vermeld.
- Een centraal meldpunt voor klachten en wensen inzake over wandelroutes of -paden. Hiervoor wordt aansluiting gezocht bij het Wandelplatform/LAW

Ervaringen

Tijdens het gesprek met de projectgroepleden komen allerhande ervaringen aan bod. Op de vraag aan Frans om het project in twee zinnen samen te vatten, heeft hij aan twee woorden genoeg: Hoop en Activiteit! Eeffien vertelt: "Soms zat ik de hele zondag met de kaarten op tafel. 's Avonds

bedacht ik me dat ik toch nog even naar de situatie in het veld moest gaan kijken en dan stond ik daar in een weiland tot ik naar huis moest omdat het donker begon te worden!". Ook benadrukt zij het belang van goede communicatie tussen de projectgroepleden. Ondanks dat er soms verschillen in opvatting waren, bleef de sfeer gelukkig goed! Bert beaamt dit: "Toen het projectverslag af was, zijn we met z'n allen uit eten gegaan". Overigens erkent ook hij dat het hele project veel tijd heeft gekost: "Het was haast een baan erbij". Een vraag aan de projectgroepleden: het Fietspadenplan was indertijd de aanleiding om dit hele project te starten. Hoe zit het nu met de belangentegenstelling tussen fietsers en wandelaars? Dit blijft een punt van aandacht. Opmerkelijk is dat Gedeputeerde Staten (GS) in zijn notitie de aandacht vestigt op een aantal knelpunten op dit gebied. Een andere – schijnbare of reële – belangentegenstelling is trouwens die tussen natuur(behoud) en recreatie.

Inspraak

En toen was het 2 december en lag het Wandelrouteplan ter tafel in de commissievergadering op het Provinciehuis. GS hadden het projectverslag, samen met een begeleidende notitie, aan PS gestuurd. Tegelijkertijd loopt er een consultatieronde bij gemeenten en waterschappen. Gedeputeerde Joop Everts (portefeuille: Groen en plattelandsontwikkelingen) had de TeVoet'ers die hadden aangegeven van de inspraakmogelijkheid gebruik te willen maken, bij zich aan de vergadering genood om zo nodig nog een nadere toelichting te kunnen geven. Eeffien kwam namens TeVoet met een inspraakreactie. Ten aanzien van het vervolg heeft TeVoet een aantal duidelijke wensen: een tussenrapportage in maart 2010, een concreet meerjarenplan inclusief begroting en financiering in juni 2010 en een tijdspad met als einddatum 2020.

Ook vestigde zij extra aandacht op een aantal belangrijke punten, zoals de rol van de provincie, met name door het ter beschikking stellen van menskracht en middelen. Vergelijk: op het provinciaal fietsrouteplan zit zo'n 25 man, op wandelpaden een halve vrouw. Emancipatie van de wandelroutes is broodnodig! Ook wat betreft de financiën kunnen de fietspaden bogen op een vele malen hoger budget. Daarnaast sprak zij zich onder andere uit over de voorkeur voor financiering uit eigen provinciale middelen in tegenstelling tot Europese subsidies, en over het belang van draagvlak onder grondeigenaars. Ten slotte bood zij namens TeVoet aan zo nodig praktische ondersteuning te bieden. Tot elke prijs moet voorkomen worden dat dit nieuwe plan ook weer in diezelfde la terecht komt!

De provincie aan zet

Opvallend was dat het projectverslag fractiebreed enthousiast werd ontvangen. Alom werd ook waardering uitgesproken voor de vrijwilligers die het tot stand hebben gebracht. In de daaropvolgende discussie ging het weer vooral om de financiering. Er werd op aangedrongen om uiterlijk april met een plan van aanpak te komen, zodat nog in de voorjaarsnota ruimte in de begroting gemaakt kan worden. Dan zou nog vóór de zomer een definitief voorstel naar GS kunnen gaan zodat medio 2010 aan de uitvoering begonnen kan worden. Zo niet, dan dreigt het hele plan 'over de zomer heen getild' te worden. En dan zitten we alweer gevaarlijk dicht bij de statenverkiezingen van maart 2011, waaraan voorafgaand zelden nieuwe plannen op stapel worden gezet. Samenvattend was de algemene tendens: ga zo door! Wordt vervolgd ... ■

Marijke van Steenis/Harry Benschop

Achterkade

Kerkpad Cabauw

De Nieuwjaarswandeling van TeVoet vond dit jaar plaats op de grens van Zuid-Holland en Utrecht (foto Schenkelkade)

Gemeente wil overweg dicht

Het probleem van de spoorwegovergang Bakhuisdreef

Twee dodelijke ongelukken in korte tijd op de onbewaakte spoorwegovergang Bakhuisdreef in Baxtel. Op verzoek van omwonenden heeft de gemeente de overweg met betonblokken afgesloten en is een procedure gestart om de openbaarheid (tijdelijk) op te heffen. Een probleem als 200 meter westelijker een bewaakte overweg ligt?

De afgelopen maanden hebben lokale en regionale vertegenwoordigers van TeVoet, Fietsersbond en Hippische Sportfederatie vele uren besteed aan de overweg Bakhuisdreef. Dat op 200 meter een andere spoorwegovergang ligt, is dus geen reden om sluiting zo maar te accepteren.

Enige schakel

De overweg Bakhuisdreef vormt eigenlijk de enige schakel voor fietsers tussen Nergena en Roond, twee gebieden aan weerszijden van het spoor Tilburg-Baxtel die zich bijzonder lenen voor een stukje fietsen of wandelen. Baxtelaren maken er dan ook vaak gebruik van. Om van het ene in het andere gebied te komen, moeten ze over het spoor.

Zowel vanuit het noorden als vanuit het zuiden lopen er tussen het centrum van Baxtel en de Kleine Aa/Smalwater alleen onverharde wegen naar het spoor. Op één uitzondering na: de Bakhuisdreef. Die is verhard en sluit aan de andere kant van het spoor aan op de Voorstraat, een zandweg die redelijk goed berijdbaar is voor fietsers, ook als het wat slechter weer is. Alle andere zandwegen zijn zonder aanpassingen niet bruikbaar voor fietsers. Vooral Kromakker is een modderpad na regen.

Daar wringt de schoen. Niet bij de modder, maar wat blijft er over van die zandwegen als ze worden verhard? Andere mogelijkheden zijn er niet om deze zandpaden berijdbaar te maken voor de fietser. Een vrijliggend (schelpen)fietspad is geen optie langs Kromakker en D'Ekker. Daar is domweg geen ruimte. Door deze paden te verharden verliezen ze hun charme voor wandelaar en ruiter. Het staat ook haaks op het beleid van de gemeente Baxtel om zandwegen niet te verharden.

Hoe om te gaan met de overweg Bakhuisdreef, als je zowel een fietsverbinding over het spoor tussen Nergena en Roond wil én bestaande zandwegen hun cultuurhistorische en landschappelijke waarde wilt laten behouden (en daarmee hun functie voor wandelaar en ruiter).

Kwart A4-tje

Dat is in een notendop het probleem waar vertegenwoordigers van wandelaars, fietsers en ruiters, maar ook de gemeente zich voor geplaatst zagen.

In een oriënterend gesprek met TeVoet en Fietsersbond had de gemeente aangegeven 'het proces breder te willen trekken

Kromakker

dan de vraag of de overweg Bakhuisdreef al dan niet moet worden afgesloten. Dat heeft verwachtingen gewekt. Enkele maanden later publiceerde de gemeente een ontwerp-verkeersbesluit van een kwart A4-tje waarin alleen een tijdelijke afsluiting van de overweg Bakhuisdreef werd aangekondigd. Zonder aanvullende voorzieningen of wat dan ook. Zodat de fietser in de kou staat. Een tijdelijk afsluiting, omdat de gemeente het wil betrekken in een verkeersstudie

Voorstraat met aan het eind de afgesloten spoorwegovergang

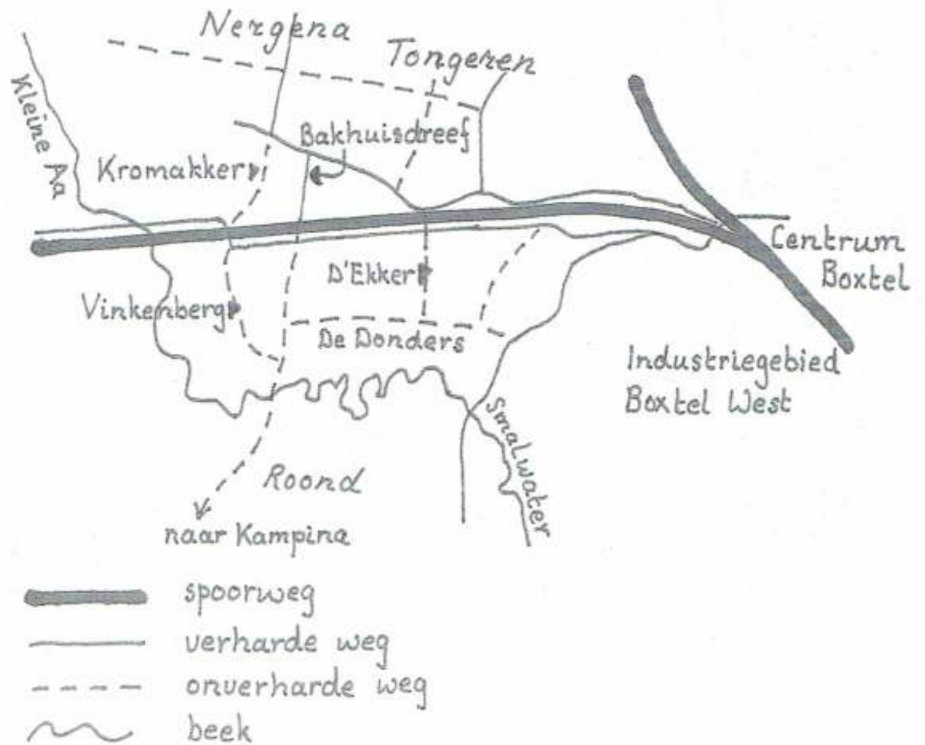
naar de verkeersafwikkeling van Boxtel-West. Die studie zal zeker vijf, zes jaar in beslag nemen. Een berichtje in de krant dat de gemeente akkoord zou zijn met het doortrekken van een bermsloot langs de overweg – ProRail betaalt – geeft ook te denken bij de tijdelijkheid.

Wandelaars, fietsers en ruiters hebben de gemeente in een gezamenlijke zienswijze laten weten dat *sluiting van de overgang alleen te overwegen is als:*

1. er een noord-zuid verbinding voor fietsers blijft bestaan over het spoor tussen de Kleine Aa en centrum Boxtel en de daarvoor benodigde maatregelen worden getroffen;
2. Kromakker en d'Ekker/De Donders onverhard blijven;
3. ter plaatse van overige bestaande spoorovergangen wandelaars, fietsers en ruiters het spoor kunnen blijven kruisen vanwege de gewenste maaswijdte tussen de spoorovergangen.

Alle partijen zijn benieuwd naar de reactie van de gemeente. Enkele alternatieven om het spoor voor de fietser geen onneembare barrière te laten worden hebben we inmiddels uitgewerkt. Alternatieven die ook nog eens tegemoet komen aan andere problemen die de fietser in het gebied ondervindt. ■

Harry Benschop

Om het gezamenlijk optrekken van wandelaars, fietsers en ruiters te benadrukken heeft het Wandelplatform in het kader van het project 'infrastructurele barrièrevorming-recreatie' de zienswijze ingediend.

Duinen en mensen: Kennemerland

Op 2 september 2009 werd in bezoekerscentrum De Zandwaaijer te Overveen een nieuw boek gepresenteerd onder de titel 'Duinen en mensen: Kennemerland'. Een groot formaat, rijk geïllustreerd boek over archeologie, historie en natuur van het grootste deel van het Noord-Hollands duingebied. Bijzonder zijn vooral het unieke kaartmateriaal en de vele foto's.

Bij het boek hoort een website (www.duinenenmensen.nl) met achtergrondinformatie waarnaar in het boek geregeld wordt verwezen. Er zijn filmpjes te vinden (korte documentaires en reportages) maar ook foto's, geluiden en schilderijen. Posters en ansichtkaarten om te bestellen en nog veel meer.

Hoewel geen wandelboek in de eigenlijke zin, valt er voor wandelaars aan dit boek

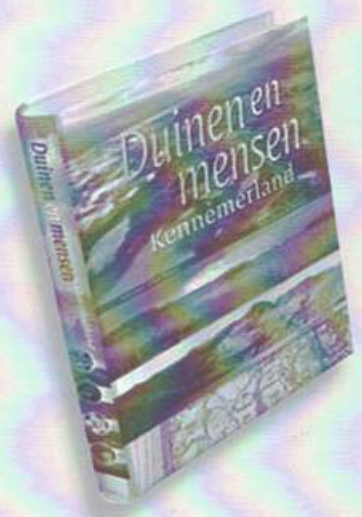
genoeg te beleven. Zoals Vladimir Mars schrijft in zijn recensie voor 'Wandelkrant Te Voet': Het bijzondere van het boek is dat het [...] een doortimmerd naslagwerk is, met name voor wandelaars die zelf hun koers bepalen of op zoek zijn naar achtergrondinformatie.

Het meest inspirerend voor wandelaars is waarschijnlijk hoofdstuk 4: Kennemerland van Noord tot Zuid. Van de Amsterdamse Waterleidingduinen tot de Schoorlse Duinen passeren hier de revue. Bij elk gebied is een waardering van de daar voorkomende elementen opgenomen via een sterrensysteem:

- *** De reis waard, soms uniek
- ** Zeer bijzonder, de omweg waard
- Bijzonder

Roos, Rolf (red.), 2009. Duinen en mensen:

Kennemerland. Uitgave Stichting Natuurmedia i.s.m. PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland. ISBN 9789080815834. 29.95.

Oostwaardpad steeds completer

Overnachten in een griendwerkershut

Het eerste boerenland-
pad, begin 2007 door
toenmalig minister
Veerman in gebruik

genomen, biedt de wandelaar steeds
meer. Je kunt zelfs overnachten in
een griendwerkershut.

Het pad voert de wandelaar langs boeren-
akkers en dwars door de karakteristieke
grienden in de Oostwaard. Een prachtig
pad, zie ook Lopend Vuur van voorjaar
2007. Voor wie het niet meer precies weet,
het Oostwaardpad ligt in het Land van

Heusden en Altena, ten westen van de
A27. De Oostwaard is een van de waarden
van de Biesbosch.

Trekpuntje en brug

Het was de Agrarische Natuurvereniging
Altena Biesbosch bij de opening niet
gelukt het pad helemaal op te leveren.
Anderhalf jaar later was het wel zo ver.
Met een trekpuntje kun je nu over de
Bakkerskil, naar een oude grasdijk die de
Karnemelkpolder vroeger moest bescher-
men tegen het water. Verderop steek je
met een bruggetje de Bleeke Kil over, vroe-
ger een veel belangrijker verbinding voor
de verscheping per schuit van onder meer

landbouwproducten tussen Nieuwendijk
en Hank.

Afgelopen zomer is het Gijsbertpad ge-
opend, een nieuwe verbinding tussen het
Oostwaardpad en het dorp Nieuwendijk.

Griendwerkershut

Het Oostwaardpad is zelfs goed voor een
tweedaagse wandeling. Onderweg kun
je overnachten in een heuse griendwer-
kershut. Die is zomer 2008 in gebruik
genomen. De deur is altijd open, je moet
wel zelf alles meenemen, kookgerei, matje,
slaapzak enz. Het gebruik is gratis, je vindt
er alleen een picknicktafel, een waterpomp
zoals op de paalkampeerplaatsen en hou-
ten banken waarop je een slaapmatje kan
leggen. De 'behoefte' doe je in de natuur,
in de hut is zelfs een schepje om het onder
de aarde te vegen.

Bij de hut mag je ook je tentje opslaan. In
de hut zijn vijf slaapplekken. Je vindt de
hut langs het Oostwaardpad, in de grien-
den tussen Hank en de Bakkerskil. Geen
enkel bordje wijst je de weg.

De hut is gefinancierd uit sponsorgelden
van de Stichting Biesboschwandeling. Al
een aantal jaar organiseert deze stichting
samen met Omroep Brabant een bijzon-
dere wandeling door de Biesbosch. In
samenpraak met Staatsbosbeheer is het
idee van de hut ontstaan. "Om mensen
individueel, buiten de Omroep Brabant
Biesbosch-wandeling om, van de Bies-

De Jannezendbrug is nog niet in de route opgenomen

bosch te laten genieten en te laten zien hoe de griendwerkers in vroeger tijden leefden", zegt initiatiefnemer Bart Dirven.

Biesboschpad

Er komt ook een Biesboschpad, een langere rondwandeling door de Brabantse Biesbosch. Het was allang een wens van Bart Dirven én van TeVoet. Het Nationaal Park De Biesbosch heeft dit idee nu ook omarmd, naast waterrecreatie is er 'blijkens onderzoek ook behoefte aan een wandelproduct in het Nationaal Park'. TeVoet heeft deze wens meermalen naar voren gebracht. 'Uiteraard met als voorwaarde dat de wandelaar de Biesbosch ten volle kan beleven en zoveel mogelijk over onverharde paden kan lopen', wordt er vanuit het Nationaal Park, voor TeVoet ten overvloede, nog aan toegevoegd. De vier in 'Brabant aan de Biesbosch' samenwerkende gemeenten (Werkendam, Geertruidenberg, Drimmelen en Oosterhout) gaan met de rondwandeling aan de slag, die bij voorkeur nationale bekendheid moet krijgen: *De route zal deels over bestaande paden lopen en deels over een nieuw (onverhard) pad. In dit project worden geen nieuwe verharde paden aangelegd. De onverharde paden worden op een natuurlijke wijze aangelegd, kijkend naar de aanwezige vegetatie, natuurlijk pad enz. Daarnaast worden de belangrijkste criteria voor een goede route toegepast; het moet spannend zijn, de wandelaar moet telkens in onwetendheid gelaten worden hoe het pad verder gaat. Veel door groen, langs water.* Gezien deze werkomschrijving heeft TeVoet er alle vertrouwen in dat het goed

komt met deze rondwandeling. Het Biesboschpad – sinds de aankondiging eind 2008 is er overigens niets meer van vernomen – krijgt een aansluiting op het Oostwaardpad. Er komt ook een tweede griendwerkershut. De gemeente Werkendam heeft er al vergunning voor gegeven. Ook wordt gekeken naar een wandelpad van Woudrichem via Fort Altena en Fort Bakkerskil naar het Oostwaardpad. Daarmee wordt het Land van Heusden

OM TE LOPEN

Het (oorspronkelijke) kaartje van het Oostwaardpad kan worden gedownload via www.anv-altenabiesbosch.nl. Met openbaar vervoer is het Oostwaardpad makkelijk bereikbaar vanuit Utrecht en Breda/Oosterhout met interliners 400 en 401 naar Sleeuwijk Tol en Hank. Let op: Hank alleen lijn 401. Een dagkaartje (in elk geval verkrijgbaar tot juli 2010) voor deze bussen vanuit Utrecht kost € 6,00; vanuit Breda € 3,00.

Meer informatie ook op www.brabantaandebiesbosch.nl. Voor de site van het Nationaal Park: www.biesbosch.org.

en Altena nog beter opengelegd voor de wandelaar.

Nog een wens die leeft bij Staatsbosbeheer én TeVoet is een pontje vanuit Lage Zwaluwe naar de Brabantse Biesbosch. Zo kunnen enkele dead-ends die er nu zijn in de Brabantse Biesbosch, aaneengesmeed worden tot een langere wandelroute. ■

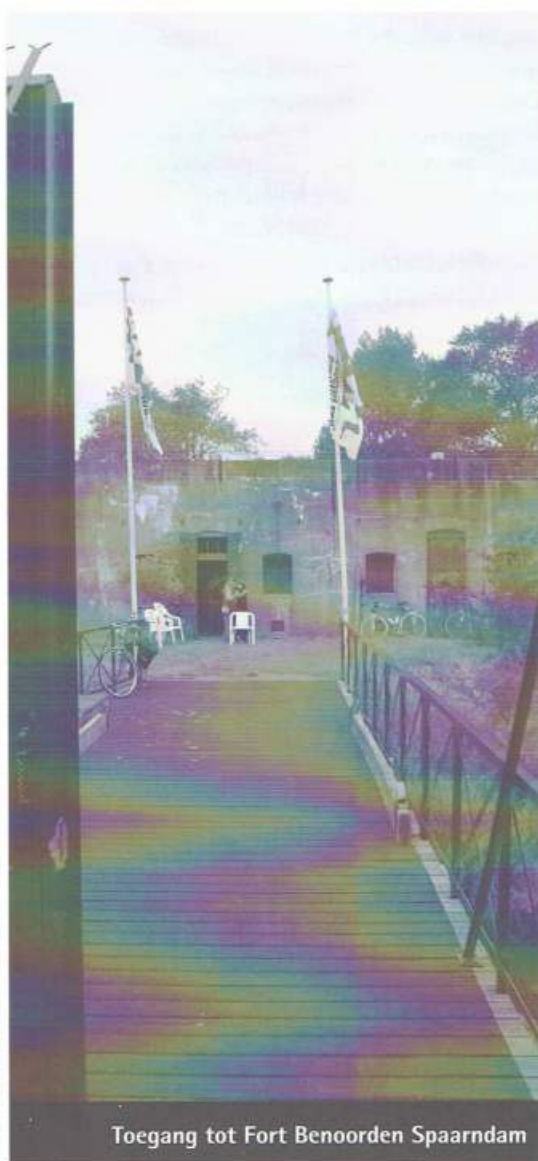
Harry Benschop

Over de Bakkerskil naar een oude zeedijk

Horeca in Fort Bezuiden Spaarndam

Toegang tot Fort Benoorden Spaarndam

Streekpad Stelling van Amsterdam geopend

September is fortenmaand. De datum van 18 september 2009 was dan ook bewust gekozen voor de officiële opening van het Streekpad 'Stelling van Amsterdam', kortweg het Stellingpad. Locatie was het Fort bij Veldhuis te Heemskerk (NH).

De dag erna werd het pad voor het publiek opengesteld, onder andere door het aanbieden van een aantal begeleide wandelingen.

Werelderfgoed

De stelling van Amsterdam is een 135 km lange verdedigingslinie die tussen 1880 en 1894 is aangelegd naar voorbeeld van de Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie. Door een vernuftig stelsel van sluizen en dijken kon het land rond de linie onder water worden gezet. Aanleiding was de toenemende oorlogsdreiging waardoor de tweede helft van de negentiende eeuw werd gekenmerkt. De stelling bestaat uit een 42-tal forten en batterijen, verbonden door dammen, dijken en sluizen, in een wijde cirkel rond de stad Amsterdam. De ring kon in twee dagen onder water gezet worden. Doel was om in tijden van nood ten minste 1 miljoen mensen binnen deze ring te kunnen opvangen. Maar inmiddels kreeg het geschut een steeds grotere reikwijdte en ook de eerste vliegtuigen kondigden zich aan. Echt operationeel is de Stelling daarom nooit geworden. Al kort na de Eerste Wereldoorlog was zij door de voortschrijdende militaire techniek alweer achterhaald. Toch bleven de forten nog tot 1963, toen de zogenoemde Kringenwet werd ingetrokken, militair terrein. Deze wet had tot doel het vrijhouden van het schootsveld rond de vestingwerken. Omdat het gebied rond de linie al die tijd niet bebouwd mocht worden, zijn op verschillende plaatsen bijzondere natuurgebiedjes ontstaan. De forten hebben tegenwoordig de meest uiteenlopende bestemmingen, van wijnproeverij tot bar en van museum tot tentoonstellingsruimte. De meeste worden echter beheerd en onderhouden door vrijwilligers en zijn enkele malen per jaar of op afspraak te bezoeken.

In 1995 is de Stelling van Amsterdam uitgeroepen tot Nationaal Landschap en in 1996 is zij zelfs op de Werelderfgoed-

lijst van de UNESCO geplaatst. Hoog tijd dus om de stelling ook voor wandelaars toegankelijk te maken!

Stellingpad

In 2007 werd door de provincie Noord-Holland, Recreatie Noord-Holland en Stichting Wandelplatform-LAW een intentieovereenkomst ondertekend voor het ontwikkelen van een doorgaande wandelroute langs de Stelling van Amsterdam. 'Slechts' twee jaar later is het pad gerealiseerd na veel onderhandelen met landeigenaren, het realiseren van overstapjes, het markeren van de route door vele vrijwilligers en het samenstellen van het routeboekje. De Subsidieregeling voor boerenlandpaden bood de welkome mogelijkheid landeigenaren schadeloos te stellen voor het openstellen van een gedeelte van hun land. Het pad, uitgegeven als Streekpad 9 van het Wandelplatform-LAW, is 135 km lang en loopt van Volendam tot Muiden. Het is verdeeld in de 4 sectoren die ook de oorspronkelijke stelling vormden: IJpendam, Zaandam, Sloten en Ouderkerk. Het routeboekje is uitgevoerd volgens het bekende recept: handzaam formaat, veel fraaie foto's, duidelijke kaartjes en uitgebreide achtergrondinformatie.

Schoenafdruk

Het Fort bij Veldhuis, gelegen op de grens van Heemskerk en Beverwijk, biedt onderdak aan het luchtoorlogsmuseum van de Stichting Aircraft Recovery Group 1940-1945. Op een zonnige septemberdag vormde het ook het decor voor de officiële opening van het Stellingpad. Nanette van Goor, programmamanager van de Stelling van Amsterdam, heette alle aanwezigen

OM TE LOPEN

Stelling van Amsterdam. Streekpad 9, Wandelen langs werelderfgoed. ISBN 978 90 71068 79 9, € 16,90. In de gids worden verschillende suggesties gedaan voor dagetappes die goed met het openbaar vervoer zijn te bereiken.

Vermeulen, J, Verboden kringen. 34 wandelingen rond de Stelling van Amsterdam. Buijten & Schipperheijn, ISBN 978 90 5881280 3, € 14,90. Meer informatie op de site www.stellingvanamsterdam.nl.

welkom: "Er zijn veel kansen en mogelijkheden om van de Stelling van Amsterdam een aantrekkelijk, cultuurhistorisch waardevol, herkenbaar en intensiever gebruikt gebied te maken". Wel, vertelde zij, zijn er nog enkele knelpunten op te lossen. Daarna gingen we op pad voor een korte rondwandeling met de maker, Vladimir Mars van bureau Lopende Zaken. Hij vertelde 't een en ander over de stelling, het gebied en de ontstaansgeschiedenis van de route. Samen stonden we stil bij (cultuur)historische punten zoals een totaal verroest inundatiesluisje, bedoeld – maar nooit gebruikt – om het omringende land onder water te zetten. Even later kwamen we bij het inundatiekanaal, dat

wordt gevoed uit het Noordzeekanaal en ten slotte voerde de wandeling ons langs de resten van een zogenoemde nevenbatterij. Aan den lijve konden we ervaren dat het gebied door overstapjes toegankelijk was gemaakt. Aan het eind van de wandeling vond de officiële openingshandeling plaats. De Noord-Hollandse gedeputeerde Rinske Krusinga, Jan Hylkema, directeur

van Recreatie Noord-Holland en Anja van Kooten Niekerk, directeur van het Wandelplatform/LAW verrichtten deze gezamenlijk door hun schoenafdruk te zetten in het cement van een plaquette. Mevrouw Krusinga ontving tevens het eerste exemplaar van het routeboekje. ■

Marijke van Steenis

Wandelroute van het jaar

Het streekpad Stelling van Amsterdam is uitgekozen tot wandelroute van het jaar 2010: 'De routemakers zijn er in geslaagd in een gebied dat druk doorsneden wordt door wegen, kanalen en spoorbanen een groene route uit t zetten. Veel kilometers grasdijk en boerenlandpad zijn toegevoegd aan het wandelareaal! De afgelopen jaren hebben terreinbeheerders, natuurbeschermers, overheden en routemakers de Stelling herontdekt. 'Het Stellingpad is een toevoeging aan het doorgaande netwerk van LAW's en streekpaden in Nederland.'

De prijs, een kunstige wandeltrofé, is op de Fiets en wandelbeurs uitgereikt aan voorzitter Arie de Jong van het Wandelplatform.

Veel kijkpunten op 6 km

Twee forten, één beer, één slaperdijk en één vóorstelling op 6 kilometer. Je hoeft niet ver te lopen om een beetje thuis te raken in de termen van de stelling. In de buurt van Spaarndam had de provincie Noord-Holland een kleine wandeling uitgezet ter gelegenheid van de opening van het Stellingpad, voor het grootste deel over het nieuwe pad. Start in Spaarndam (westkant van het dorp) en volg bij de Beer van Krayenhoff de markering in noordelijke richting. Deze gemetselde steunbeer (of dam) uit 1809 is één van de weinige, nog zichtbare restanten van de eerste Stelling van Amsterdam. Het eerste fort op je route is het Fort Benoorden Spaarndam, af en toe te bezoeken. In de tweede wereldoorlog heeft het nog een rol gespeeld. Verlaat de route bij de A9, ga linksaf richting Villa Westend en pik daar het Stellingpad weer op. Je passeert dan de Slaperdijk van de Velsbroekpolder, eigenlijk een achterkade. Op het Assendelver voetpad dat de polder in voert, zie je links de Vóorstelling in de Hekslootpolder, in de mobilisatiejaren van 1917/18 aangelegd: een kade met scherfvrije manschapsbunkers. Tien minuten wandelen van Spaarndam kom je nog langs Fort Bezuiden Spaarndam, waarin nu een horecagelegenheid zit.

In Kruisland gemeente Steenbergen

Dorpsommetje de Kromme Hoek om

Vanaf vorig jaar juni kunnen Kruislanders de Kromme Hoek om. Als ze het eerste ommetje van de gemeente Steenbergen volgen.

Het ommetje is genoemd naar de Kromme Hoek. Daar loopt de route langs en buigt er af. In de Kromme Hoek zijn enkele oude wandelpaden die door de ruilverkaveling niet meer toegankelijk waren, in ere hersteld. Twee particulieren hebben hier hun medewerking aan gegeven.

"Ook rond de andere kernen wil de gemeente Steenbergen dorpsommetjes realiseren. En wellicht met elkaar in verbinding brengen, waardoor een wandelnetwerkje ontstaat", vertelt Henk-Jan Keur, medewerker recreatie van de gemeente Steenbergen. Invalshoek bij de aanleg van wandelroutes is niet alleen het wandelen zelf, maar ook het herstel van oude wandelpaden.

De Steenbergse dorpsommetjes maken onderdeel uit van dorpsontwikkelingsplannen. Initiatiefnemer was de dorpsraad Kruisland. TeVoet heeft met Imke Muller van de dorpsraad veelvuldig contact gehad om het ommetje van de grond te krijgen. Over de route, maar meer nog om het daadwerkelijk zo ver te krijgen; over de financiering, over de medewerking van terreineigenaren en allerlei regelingen die erbij komen kijken.

Fort Henricus

In alle contacten met de gemeente heeft TeVoet ook ingestoken op een wandelpad langs de Steenbergse Vliet. Als verbinding tussen Steenbergen en het dorp De Heen. En als mogelijk onderdeel van een rondje De Heen.

Het waterschap heeft inmiddels ontheffing van de keur verleend. De gemeente verwacht dan ook dat er begin dit jaar langs de Vliet kan worden gewandeld tussen Fort Henricus en De Heen. Het Floris V-pad (LAW Amsterdam-Bergen op Zoom) – de route langs de Vliet was al als 'toekomstige route' ingetekend in het vorig jaar verschenen gidsje – wordt weer een stukje verbeterd.

Fort Henricus is onderdeel van de West-Brabantse waterlinie, de oudste waterlinie in Nederland. Het fort is in 1628 gebouwd. Vorig jaar zijn de wallen en de gracht weer grotendeels hersteld, waardoor het fort meer zichtbaar is geworden in het veld. Er is een nieuwe (werk)toegangsweg aan de zuidkant gemaakt. Het wachten is nog op een brug aan de westzijde. Dan moet het mogelijk zijn de wandelaar over het fort te voeren richting Steenbergse Vliet.

Folder

Alle inwoners van Kruisland hebben na de opening de folder met het ommetje in de bus gekregen. Een lofwaardig initiatief om de ommetjes onder de aandacht te brengen én de mensen van het buitengebied te laten genieten. ■

Els Bakker

Nieuwe wan

Wandelen in de maagdelijke ommelanden van Alphen aan den Rijn, in het natuurruige binnengebied van de Krimpenerwaard of in het cultureel rijke grensgebied van de Hollandse graven en Utrechtse bisschoppen van weleer, het kan allemaal met de nieuwe wandelgids 'De groenste wandelingen in de Randstad'. Voor Lopend Vuur liepen we twee van deze wandelingen, bij Woubrugge (nummer 4) en Driebruggen (nummer 8).

Beide wandelingen staan garant voor de schoonheid, mogelijkheden en beperkingen van wandelen in het Groene Hart. De auteur Loek Heskes heeft de mooie plekjes goed gevonden. Dat mag je ook verwachten van iemand die in Alphen aan den Rijn woont en hoofdredacteur van het regionale dagblad Rijn en Gouwe was. Veel van zijn wandel- en fietstochten werden in dit dagblad gepubliceerd. Al eerder waren wandelingen van hem gebundeld en uitgegeven. Voor 'De groenste wandelingen in de Randstad' heeft Heskes zo nodig wandelingen geactualiseerd. Uit de toelichting bij de routes blijkt de liefde die hij voor dit eeuwenoude cultuurlandschap en zijn natuur heeft. Opvallend is dat de wandelingen ten noorden en zuiden van snelweg en spoorlijn Utrecht – Den Haag liggen. Vormen zij een te grote barrière voor een rondwandeling? Rijkswaterstaat en ProRail doen in ieder geval hun best gebieden voor wandelaars te isoleren. De opgeheven

Gids voor het Groene Hart

spoorwegovergangen bij de Enkele Wiericke die de doorgaande wandelaar nu enkele honderden meters doet omlopen door een tunnel moge hier een bewijs van zijn. En de A4 en hogesnelheidslijn bij wandeling 4 scheiden het landschap in tweeën met hoge geluidsschermen.

Het lijkt erop dat Heskes zijn wandelingen vooral heeft beschreven voor de stede-ling met een auto. Alle wandelingen zijn rondwandelingen, die beginnen op een plek waar de auto goed te parkeren valt. Een aantal is niet of zeer moeilijk met openbaar vervoer bereikbaar. Ook in het dichtbevolkte West-Nederland zijn kleine kernen blijkbaar verstoken van lijnbussen. Soms kan een regiotaxi uitkomst brengen. Naast deze informatie krijgt de wandelaar ook nog informatie over lengte, duur en horeca. Dat de aanwezigheid van horeca nog geen garantie van beschikbaarheid is, zal de ervaren wandelaar wel hebben gemerkt. Zowel de genoemde horeca bij het beginpunt in Driebruggen en Het Gerecht in Woubrugge toonden gesloten deuren.

Dat het niet makkelijk is echte wandelpaden te vinden laten beide gelopen routes zien. De Driebruggenwandeling komt er het best vanaf met de prachtige Kippenkade en het lopen over de graskades van Enkele en Dubbele Wiericke. De lange Leckdijk kun je op een gegeven moment verruilen voor een paadje door het riet. Houd er 's zomers rekening mee dat er manshoog riet staat en dat je het pad alleen vindt door het gele platgetrapte riet te volgen en dat je geen uitzicht op water en weiden meer hebt. Maar spannend is het wel. De wandeling langs de Wijde Aa begint prima over een grasdijk, waar enkele zwartwitte jonge dames op vier poten

het overstapje over het hek blokkeerden. Na 1 kilometer aan de rand van Hoogmade wordt het verhard met als dieptepunt de parallelweg langs de A4 richting Rijpwetering. Honderd meter daarvoor lonkt een pad naar een bruggetje en een woning als verbinding naar de Veendorperpolder. Maar een dwingend art. 461-bord zal de route-maker hebben weerhouden de wandelaar hier langs te sturen. Ook de onverharde kade aan de noordkant van de Wijde Aa kan nog problemen opleveren. Het begin is al jaren verboden terrein, maar het lijkt er op dat de aangegeven Wijde Aa-route ook van het volgende deel van de kade verbannen is. De aangegeven routewijziging zoals te zien op de foto in de gids, was verdwenen. Tegenover het 'Koehotel' is geen enkele aanwijzing van de gemarkeerde route die je naar de kade stuurt. Het is dus nog maar de vraag of de eigenaar/boer hier gediend is van een wandeling

door zijn wei. Moet je de hele Aderweg aflopen, dan bestaat deze wandeling uit 1 km onverhard, dus een prima fietsroute omdat de kade langs de zuidoever ook met asfalt is belegd en gedeeld moet worden met fietsers. Let er bij deze wandeling trouwens op dat het fiets-/voetveer tussen 1 oktober en 31 maart niet op zondag vaart. En ook in de kerstvakantie ligt het veer er uit. ■

Jan Frederik Lubbers

Gids: Loek Heskes, De groenste wandelingen in de Randstad.
Uitgever: Gegarandeerd Onregelmatig.
ISBN 978-90-78641-14-8

Ringdijk Wogmeer: niet meer als 'dijk' herkenbaar

ROUTE

Rondje Wogmeer

LOPEND VUUR

Een ringdijk met 72 overstapjes. Rond de polder Het Wogmeer. Een ringdijk die vaak

niet meer als dijk herkenbaar is. Zo laag. Alleen de ringvaart, vaak ook niet meer dan een poldersloot, maakt dat je op het rechte pad blijft.

Of het er echt 72 zijn, zoals de opvallend blauwe infobordjes iedere keer voorspellen? Ik heb ze niet geteld. Damhekken stonden open. Percelen zijn samengevoegd. Toch blijft het een 'hordenloop', door het open West-Friese landschap bij Heerhugowaard.

Het Wogmeer is in de Middeleeuwen ontstaan door het openwaaien van een veenstroom. Het uitdijende meer veroorzaakte steeds meer wateroverlast. Al rond 1550 worden plannen gemaakt om het droog te malen. Ze kwamen niet tot uitvoering. Een nieuwe poging werd in 1608 gedaan door heer van Obdam en Hensbroek. Deze Jacob van Duvenvoorde had daarvoor van de Staten van Holland en West-Friesland vergunning gekregen voor het bedijken en droogmalen van het Wogmeer.

Zes molens waren nodig om de polder droog te leggen. In drie trappen maalden

ze het water uit op de boezem. Van die molens staat er nog een, Nieuw Leven, op de westzijde van de ruim 12 km lange dijk. Een achtkante binnenkruier, waarvoor je even van de Lopend Vuur route af moet. De naam 'Nieuw Leven' dateert uit 1945 toen de molen na ruim 20 jaar onttakeling inderdaad aan een nieuw leven begon. In 1675 liep als gevolg van een algemene overstroming van West-Friesland vanwege een doorbraak van de zeedijk, ook de polder Wogmeer weer onder. Daarna brandde een van de watermolens af, waardoor de polder anderhalf jaar onder water bleef staan.

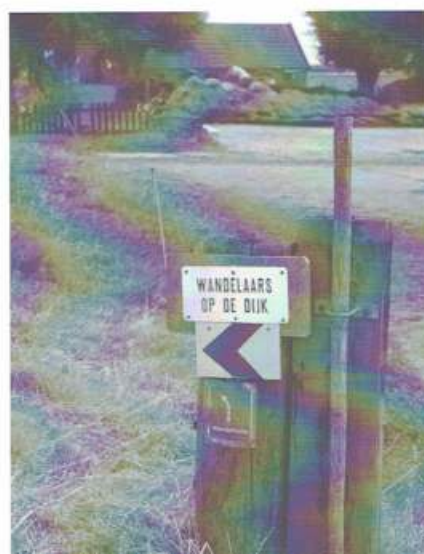
De ringdijk rond de polder Wogmeer is openbaar voetpad. Je mag er dus lopen. Al zou je dat niet altijd zeggen. Op het terrein van de golfbaan bij Spierdijk ben je welkom, wel op de ballen letten! Bij de boerderij Pro et contra word je dringend verzocht geen gebruik te maken van de toegangsweg, maar op het dijke te lopen. Doen hé.

Alleen aan de noordzijde verspert een hek met prikkeldraad je de weg. Bordjes met de tekst 'privé, ook de weg' lijken te willen zeggen dat je niet welkom bent. Het is volgens de wegenlegger openbaar toegan-

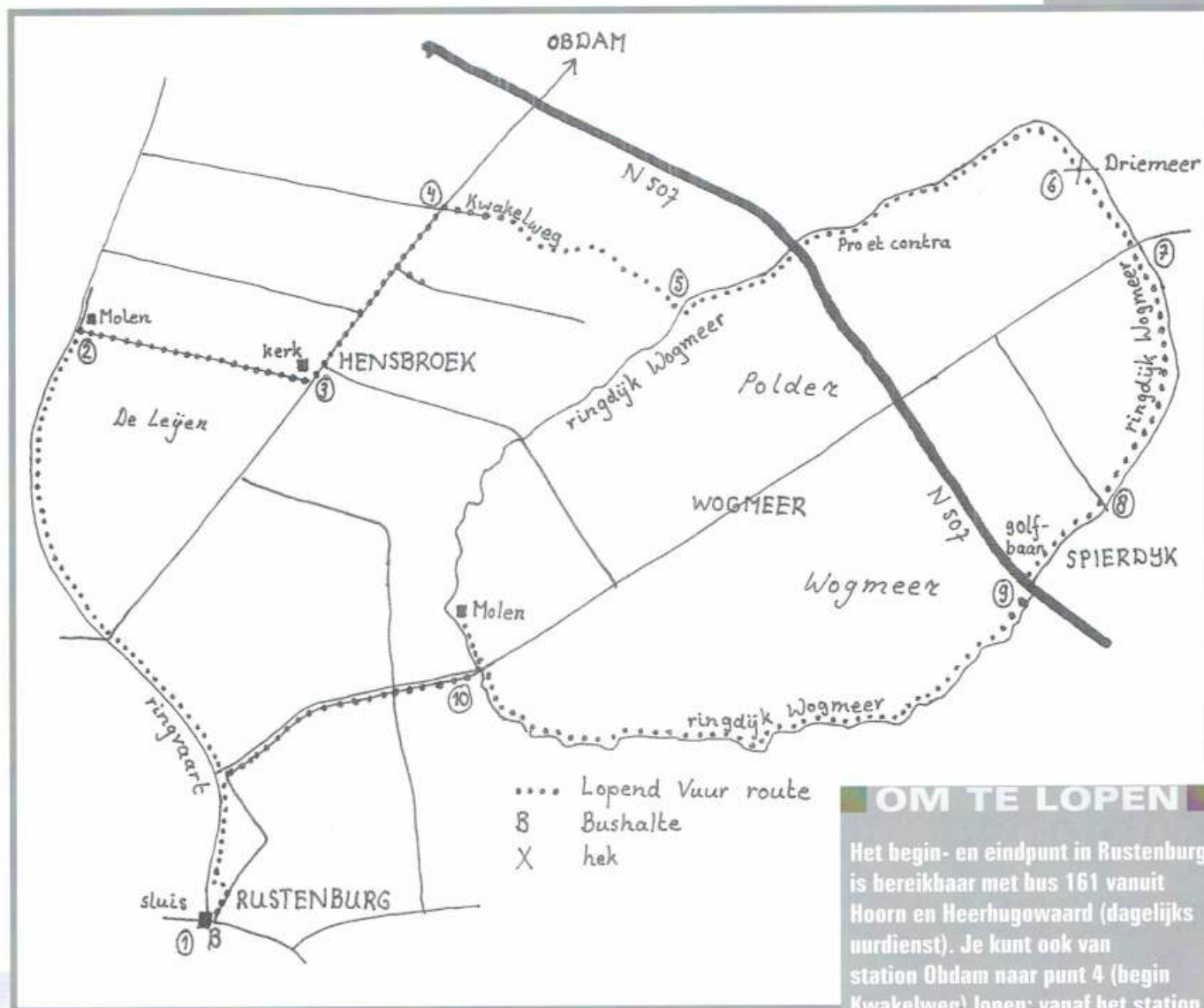
kelijk. Je kunt over het hek klauteren en je weg over het asfaltweggetje vervolgen.

Het eerste deel van de Lopend Vuur route loopt over de ringdijk van de polder Hensbroek. De molen die je op de route tegenkomt, dateert uit 1866. Eén molen bleek toentertijd te weinig om de polder te bemalen. Afgelopen jaren is de Zuiderbraak tussen Obdam en Hensbroek weer 'ontpolderd' om onder meer als waterberging te dienen. Je loopt er over de oude Kwakelweg langs, richting de ringdijk van het Wogmeer. Het buurtschap Rustenburg is ontstaan bij de sluis tussen de ringvaart van de in 1630 ingepolderde Heerhugowaard en die van de Schermer. Hier konden de reizigers uitrusten in de aloude herberg 'Rustenburg'.

Routebeschrijving

Vanaf de bushalte 'Ophaalbrug' in Rustenburg (punt 1) de Rustenburgsedijk inlopen. Na een dikke honderd meter tegenover huisnummer 14 LA, over parkeerterreintje en tegelpad naar hek. Overstapje naar grasdijk, RA over de kruin van de dijk van de Ringvaart. Na 500 meter op verharde weg LA en gelijk weer LA, Oudlandsedijkje. Langs het gemaal, wordt graspad. Na 800 m bij verharde weg (Dorpsweg) RD graspad langs Ringvaart. Bij Gemaalweg RD, 100 meter verhard, daarna opnieuw onverhard. Net voor fietsbrug en molen (2) RA, Kerkweg. Deze weg ruim 1 km

OM TE LOPEN

Het begin- en eindpunt in Rustenburg is bereikbaar met bus 161 vanuit Hoorn en Heerhugowaard (dagelijks uurdienst). Je kunt ook van station Obdam naar punt 4 (begin Kwakelweg) lopen; vanaf het station is het ongeveer twee kilometer enkel langs een doorgaande weg naar Hensbroek.

Horeca langs de route in Hensbroek (vlakbij de kerk) en Spierdijk (bij punt 8 LA, honderd meter het dorp in). In het dorp Wogmeer staat Het wapen van Wogmeer; als je daar bent, kun je vragen naar een pad door de weilanden dat je weer bij de ringsloot brengt.

vanaf Rustenburg (ca. 18 km)

volgen naar het dorp Hensbroek (3). Voorbij de kerk LA, Dorpsweg. Deze straat ongeveer 1 km volgen tot de grens met Obdam (4), daar RA Kwakelweg. Gaat na een boerderij over in een halfverhard pad. Na een brug over de Ringsloot van de Wogmeerpolder (5) LA door de weilanden langs de ringsloot met een eerste serie overstapjes. Na 700 m de provinciale weg N507 oversteken. Pad vervolgen op de ringdijk (let op: NIET over de verharde inrit én het boerenerf lopen, volg de pijltjes!). Na de boerderij je weg langs de ringsloot vervolgen, tot een ijzeren hek bij Driemeer (6). Over het hek (geen overstapje, bordje 'privé,

ook de weg') en RD over verhard weggetje. Bij kruising met verharde weg (7) RD, graspad langs de ringsloot met een aantal overstapjes. Aan de rand van het dorp Spierdijk (8) een verharde weg kruisen, RD over een doodlopend weggetje. Waar de inrit van het laatste huis begint, links een overstapje naar de grasdijk nemen. Langs het huis lopen en je komt bij een hek dat toegang geeft tot de golfbaan. Op de golfbaan langs de sloot blijven lopen. Je komt weer bij de N507 (9), LA en direct weer RA, het pad langs de ringsloot vervolgen, met opnieuw veel overstapjes. Dit pad ca 3,5 km volgen, het laatste stukje is

verhard. Op kruising (punt 10, recht vooruit zie je de enige overgebleven molen van de Wogmeerpolder waar je eventueel naar toe kan lopen, als je doorloopt langs de ringsloot kom je uiteindelijk bij punt 5 uit) LA, verharde weg met de naam Uitgang. Deze weg brengt je na ca. 2 km weer terug in Rustenburg.

Het 'oude' Korenpad

Door ecologische verbindingszone Korenpad naar het Liesbos weer open

Zo'n tien, vijftien jaar terug liep er nog een wit-gele wandelroute over het Korenpad. Later afgesloten ter hoogte van de Prinsenhoef. Nu is er opnieuw een verbinding. Niet helemaal op de manier die TeVoet voorstaat.

Dat je met een haakse bocht om de Prinsenhoef wordt geleid, is niet het ergste. Het was ook niet te verwachten dat je tussen woonhuis en schuren van deze monumentale hoeve door zou mogen lopen. Wat TeVoet minder vindt, is het anderhalve meter brede, verharde fietspad dat midden op het oude Korenpad is gelegd. Het karakter van deze oude zandweg, met aan weerszijden laanbeplanting, waarover koeien van het land naar de stal liepen, is daarmee behoorlijk aangetast.

In de oorspronkelijke plannen voor de 'Groene Schakel' was juist een recreatieve rol voor het gebied weggelegd, als wandelgebied. Fietspaden waren optioneel. Het uiteindelijke resultaat is anders. Zelfs een wandelpad door de bosstrook parallel aan het Korenpad, dat ook op oorspronkelijke tekeningen is te zien, is er niet gekomen.

Toch is de Groene Schakel een aanwinst voor de wandelaar. Het voorziet in een 18 recreatieve verbinding tussen het Liesbos aan de ene kant en het bosgebied De Hooiberg en het natuurgebied De Berk (ten noorden van Etten-Leur) aan de andere kant.

Al in 1996 zijn de eerste plannen gesmeed voor de Groene Schakel, een ecologische verbinding tussen het Liesbos en De Berk. In het project is gezocht naar een goede balans tussen 'rode' en 'groene' ontwikkelingen. 'Het stedelijk gebied kan alleen goed functioneren als er sprake is van een buitengebied dat aantrekkelijk is vanuit natuur- en landschapsbeleving en recreatief medegebruik' staat in begeleidende brochures te lezen. Wat uiteindelijk neerkomt op de bouw van een aantal landhuizen in de directe omgeving. Op zich niets mis mee als dat een aantrekk-

lijker buitengebied oplevert. Wel benieuwd wat dat betekent voor de 'landschappelijke beleving' van het Korenpad door wandelaar en fietser. Laten we er het beste van hopen.

De Groene Schakel op de grens van Etten-Leur en Breda is een mooi voorbeeld hoe in één beweging ecologische én recreatieve corridors kunnen worden aangelegd. In ruimer verband is het project te zien als een van de schakeltjes om de wandelaar in

OM TE LOPEN

Het Liesbos is bereikbaar met bus 311 en 316 vanuit Breda. Door het Liesbos loop je in een half uur naar het Korenpad.

TeVoet organiseert zondag 9 mei een wandeling van ca. 20 km vanuit Ulvenhout (vertrek 10.15) naar de Zwartenbergse Molen bij Etten-Leur (van waar je weer terugkunt met de bus naar Breda). De route loopt via Mastbosch, Trippenberg, De Rith, Liesbos, Korenpad naar De Berk. Zie voor meer informatie de agenda op www.tevoet.nl. Of mail naar [Noordbrabant@tevoet.nl](mailto: Noordbrabant@tevoet.nl).

Het 'nieuwe' Korenpad

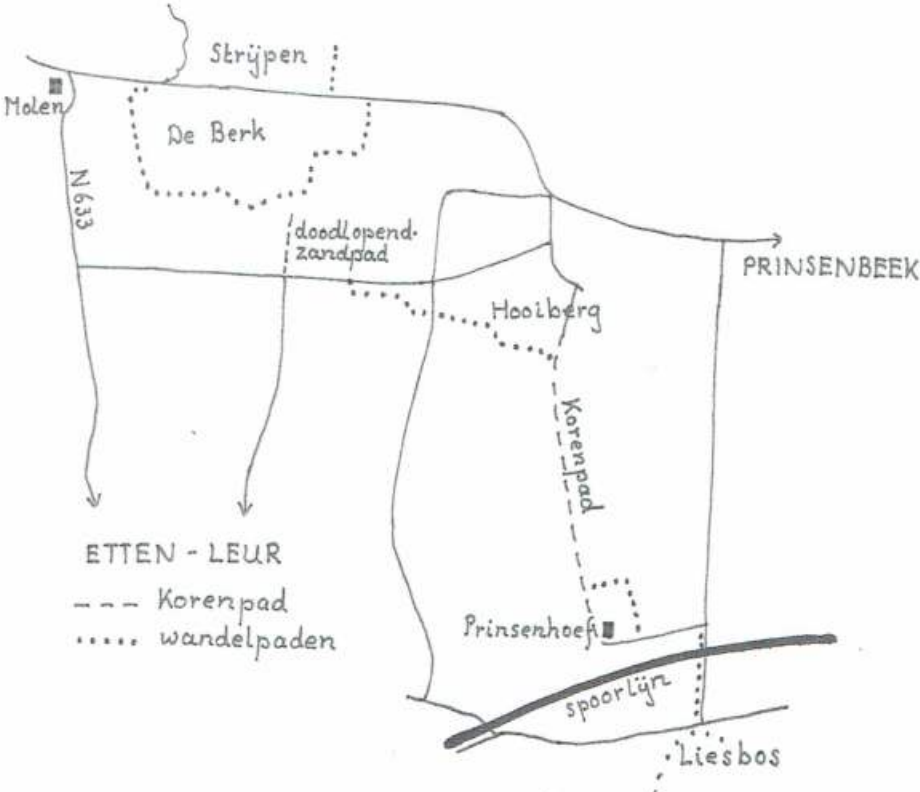

De Prinsenhoef

staat te stellen op een voor hem aantrekkelijke manier een tour rond Breda te maken: van de Mark ten noorden van de stad naar het Mastbosch aan de zuidzijde. Aansluitend aan de Groene Schakel ziet TeVoet nog graag een verbinding van de Elshoutweg naar het natuurgebied De Berk. Daar loopt een laarzenpad doorheen.

Voor 80 procent ligt die verbinding er al: een zandpad dat honderd meter voor de ringsloot rond De Berk ophoudt. Honderd meter door het weiland en een bruggetje. En weer is een schakel gesloten! Een alternatief is niet voorhanden: nu moet de wandelaar ruim twee kilometer over de verharde weg, waarvan een deel over een

provinciale weg om vanuit het zuiden in De Berk te komen. Ook voor bewoners van de nieuwe woonwijken in Etten-Leur geeft de voorgestelde schakel een mogelijkheid om te voet naar de laarzenpaden in De Berk en het ten noorden ervan gelegen Strijpen te gaan. ■

Spiraalvormig wandelpad

In een steilwand, ontstaan door de jarenlange zandwinning voor de voormalige kalkzandsteenfabriek Boudewijn bij Ossendrecht, is in verschillende geologische grondlagen het ontstaan van de Brabantse Wal tot ruim 1 miljoen jaar terug te zien: de geologische geschiedenis aan de oppervlakte. "Door over een spiraalvormig wandelpad af te dalen, loop je in feite terug in het verleden. We zijn dan ook van plan op de paden te melden 'U bent nu weer 100.000 jaar terug in de tijd gegaan'. Zo wordt het een plek met educatieve en toeristische waarde", zegt bedenker van de put, architect Louis de Jager. Het is nog een idee. Uitgangspunt is wel iets bijzonders met de steilrand in de voormalige zandwinningsput te doen. Je vindt de groeve aan de oostzijde van het dorp Ossendrecht. ■

Topkwaliteit in West-Friesland voor één dag

Alliantie met ijsclubs blijkt een gouden greep

Geïmproviseerde bruggetjes helpen de wandelaar over sloten

Oude foto's van groepen wandelaars, met de jaartallen erbij, getuigen dat er ooit enthousiast deelgenomen werd aan regelmatig weerkerende wandelevenementen hier in West-Friesland. Herleven deze oude tijden?

We zijn in het vandaag opengestelde historisch privé-museum van boer Modder aan de Langereis. De route van de door TeVoet in de persoon van Martien Veth samen met de ijsclubs van Aartswoud en Nieuwe Niedorp georganiseerde wandeltocht loopt over zijn erf. Over een ander erf gaan we het land in. Midden in de wei staat een

tafel met stoelen, door de boer neergezet om van zijn mooie koeien te genieten.

En mooi zijn ze!

"Meneer, staat er stroom op dat draad?"

Nee dus. Een discussie volgt over wat te doen als dat wél het geval is. Enkele tips wijzer lopen de drie kinderen met hun oma weer vrolijk verder. Een vers geknipt gat

in een heg brengt hen in een boomgaard. Kisten met 'appeltjes voor de dorst' staan er klaar voor de wandelaars. Verderop is een pad vrij gemaakt door een maïsveld. Geïmproviseerde bruggen helpen ons over sloten. Bij de clubhuizen van de ijsclubs krijgen we gratis koffie.

Langereis-route

Het is een bijzondere wandeltocht waar we aan deelnemen. Zondag 23 augustus, 28 kilometer, tussen Nieuwe Niedorp, Kolhorn en Aartswoud. Een plaatselijk busbedrijf voorziet in een tussen de plaatsen

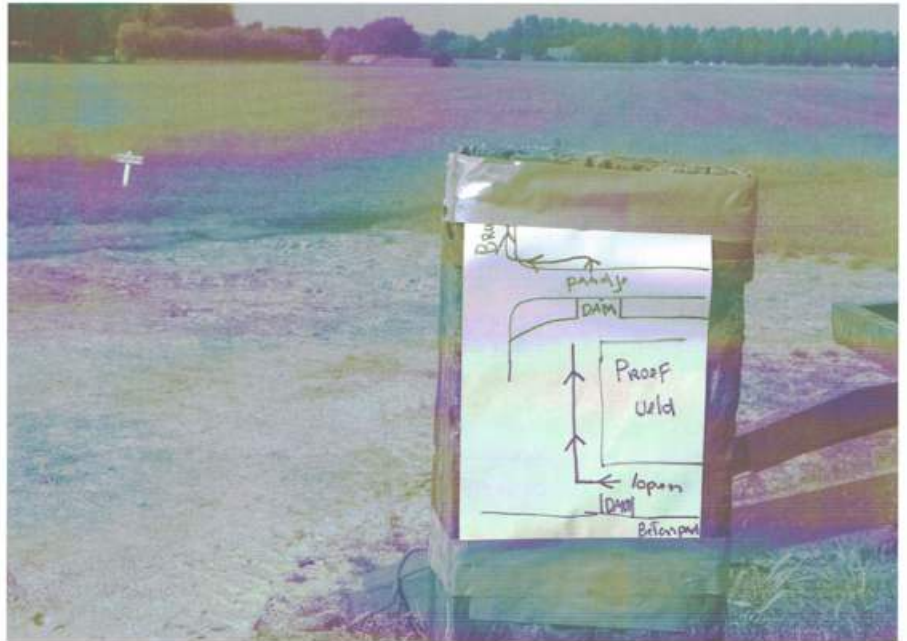
Harry Benschop

rijdende bus, zodat de wandeling naar wens is in te korten.

Voor tweederde loopt de route over onverhard terrein: kades, dijken en boerenland, een bijzondere prestatie. De ambitie was een route te maken met een maximum aan onverhard pad. Eigendomsverhoudingen, een autoweg en het vele water, hoewel ook een van de aantrekkelijke kanten van het gebied, stellen echter problemen die normaliter nopen tot omlopen over asfaltwegen.

De alliantie met de ijsclubs bleek een gouden greep. Harde winters zijn goed voor de schaatssport en feest voor de ijsclubs die soms jaren in de wacht zitten. De Langereis schaatstocht is al jaren niet meer gereden. Vorige winter kwam het er echter weer bijna van. De pioniers van de kluunvoorzieningen waren er klaar voor, maar nee... Het ijs maakte veel energie los, want een vorig jaar ruim voor de vorst door Martien Veth opgegooid balletje werd afgelopen zomer opgepakt.

Bij de kruising van het Noord-Hollandpad met de voorziene route Westfriesdwars – een TeVoet-initiatief waarvoor de provincie momenteel de haalbaarheid onderzoekt – was de ideale route snel bedacht. Zo'n 20 agrariërs en Provinciale Waterstaat werden benaderd om voor één keer verbeteringen op de normaliter loopbare route mogelijk te maken. Subsidie werd aangevraagd en verkregen bij de gemeenten Niedorp en Opmeer, sponsoring was er van Oranjewoud en busbedrijf Peerenboom. Provincie en recreatieschap leverden ook assistentie.

Het echte werk werd echter gedaan door TeVoet en de ijsclubs. Voorafgaand aan de tocht waren 14 vrijwilligers in touw om met een praam, een ponton, planken en buizen maar liefst acht tijdelijke oeververbindingen te maken, (waarvan de breedste van 22 meter. Ook moest er nog een viaductonderdoorgang langs het water worden gemaakt en vijf overstapjes. Op de dag zelf waren de ijsclubs actief met zo'n 35 mensen.

Al doende werd het 'Rondje De Rijd' in de praktijk gebracht, een inzending van de landelijke Ommetjeswedstrijd uit 2007. En passant werden enkele verbeteringen op het Noord-Hollandpad gedemonstreerd.

Elke dag?

Enthousiasme was er zeker voor dit wandelevenement. Zo'n 500 deelnemers werden geregistreerd. "Niet gek voor zo'n eerste keer" hoorde ik bij het clubhuis van 'IJs- en Volksvermaak'. Gesproken werd over 'verbeterpunten'. "Straks pakken we 'het Aartswouder kerkenpad' aan" en "eigenlijk leuker dan een schaatstocht organiseren". Volgend jaar weer? En zou het ooit elke dag kunnen, met eigen koffie dan? ■

Jeroen Jacobse

Tot volgend jaar?

Simmerjûnkuiers 2010

Ook in 2010 is het weer mogelijk om eens in de maand een zomeravond-wandelingetje te maken in Friesland. TeVoet-lid Willem de Haan staat garant voor een leuk tochtje. Noteer het vast in je agenda voor als je in de buurt zou zijn. Elke wandeling begint om 19.00 uur:

- op 5 mei vanuit ZURICH(pleintje t/o Pollema visben.)
- op 2 juni vanuit KIMSWERD (brug)
- op 7 juli vanuit WITMARSUM (kaatsplein bij café)
- op 4 aug. vanuit PINGJUM (ingang kaatsveld)
- op 1 sept. vanuit ARUM (brug). ■

Sint-Janspontje maakt ommetjes in Het Groene Woud mogelijk

Zomer 2008 werd het Sint-Janspontje over de Dommel feestelijk in gebruik genomen.

Het plezier was van korte duur. Kanovaarders raakten verstrikt in de kabels en de gemeente Boxtel besloot het pontje uit de vaart te nemen. Meer dan een jaar later vaart het pontje weer, nu wel veilig.

Het pontje vormde de laatste schakel in het ommetje De Maai. Het is een van de veertien korte ommetjes die de Brabantse Milieufederatie in het project Ommetjes in de Meierij heeft gerealiseerd. Mien van Haaren-Koppens (87) wist bij de

opening in 2008 als geen ander te vertellen dat het pontje vroeger de verbinding vormde tussen Olland en Liempde. Haar familie heeft veel passanten naar de overkant gezet. Tot 1955. Het nieuwe pontje ligt enkele honderden meters stroomafwaarts van die plek.

Netwerk van kerkenpaden

De naam verwijst naar het oude veer bij de Kerkakker. Daar stond de Sint-Janskapel langs de Dommel. Eeuwenlang vervoerde het pontje kerkgangers naar die kapel. In 1603 werd de kapel aan de Dommel zelfs een officiële kerk en ontstond de eerste Liempdse parochie. De kerk werd in 1827 afgebroken, het pontje hield het langer vol.

Binnen het netwerk van kerkenpaden waren er vroeger twee voetveren over de

Dommel die Liempde en het buurtschap Kasteren en Olland met elkaar verbonden. Eén is nu hersteld. Meer stroomopwaarts is er een fietsbrug over de Dommel gekomen. Het ommetje De Maai maakt van beide gebruik.

Aan de Liempdse kant is het Sint-Janspontje bereikbaar via het Dommelsteegje. Aan de Kasterense/Ollandse kant voert de Hoeverdreef naar het nieuwe voetveer. Drijvende krachten achter de totstandkoming van het pontje waren stichtingen in St. Oedenrode en Liempde die zich inzetten voor het cultureel erfgoed.

Drijvende steigers

Ruim een jaar was er voor nodig om een veilige voorziening te bedenken en te realiseren. Leerlingen van het Technasium (verbonden aan het Jacob Roelantslyceum)

Hoeverpad

Drijvende steigers

Kerkenpaadjes leiden de wandelaar Liempde uit

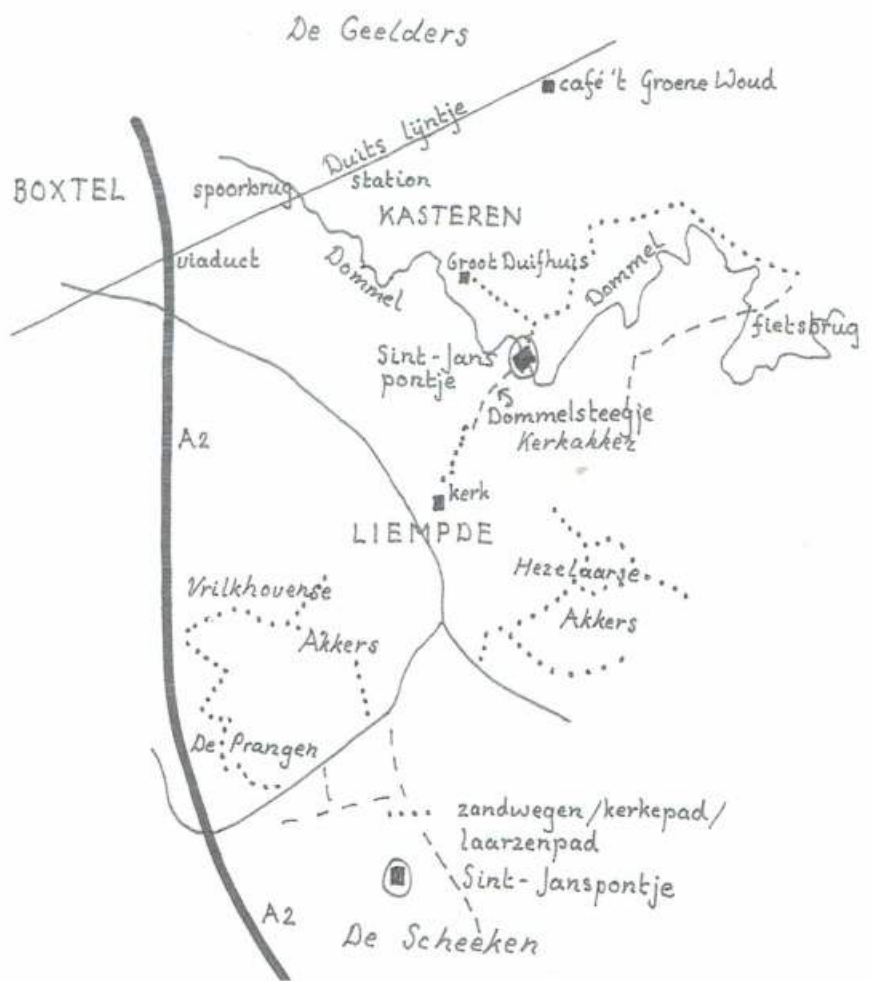
hebben erover geadviseerd. De oplossing is gevonden in twee drijvende aanlegsteigers, waardoor de afstand tussen de kabels en het water gehandhaafd blijft. De Dommel kent sterk wisselende peilen. Van de eerste voorziening is eigenlijk alleen het pontje overgebleven.

Het Sint-Janspontje vormt voor wandelaars een mooie schakel tussen De Geelders en De Scheeken, twee deelgebieden van Het Groene Woud ten oosten van de A2. Zowel over de hoge akkers ten westen van Liempde als ten zuidoosten van het dorp kun je vanuit De Scheeken naar het pontje. Veelal over mooi bewaard gebleven onverharde paden. En door het 'prettige' dorp Liempde, met kinderkopjes en kerkenpadjes. Kies je je weg over de Vrikkhovense Akkers ten westen van het dorp, dan loop je eerst nog door de Prangen, een nat broekgebied. Een laarzenpad leidt je er door heen.

Vanaf het Sint-Janspontje richting De Geelders heb je ook keuze te over. Langs het Groot Duijfhuis, café Het Groene Woud of via de Dommelbeemden en het dorp Olland? Het is allemaal genieten.

Ook vanuit Boxtel kun je op een leuke manier naar het Sint-Janspontje. Loop vanaf de Markt naar kasteel Stapelen, pak daar de route van het Ommetje Blauwhoevense Loop op. Dit voert je door – ook voor Boxtelaars – tamelijk onbekend terrein: een beekdal met laaggelegen graslanden én hoge, bolle akkers. Over de oude spoorlijn kun je onder de A2 en over de Dommel en kom je bij het voormalige station Kasteren/Liempde. ■

Harry Benschop

OM TE LOPEN / VAREN
De ommetjes Blauwhoevense Loop en De Maai zijn verkrijgbaar bij de VVV op de Markt in Boxtel. Het eerste start bij Kasteel Stapelen, De Maai in Liempde. Beide zijn gemarkeerd.
De omgeving van het Sint-Janspontje is al wandelend goed bereikbaar vanaf station Boxtel. Het dorp Liempde is bereikbaar met de buurtbus vanuit Boxtel (door de week tweemaal per uur, op zaterdag één rit per uur).

Twee jaar na de metamorfose

Van west naar oost over Tiengemeten

De Noordkade tussen herberg en pont

Over dit eiland in het Haringvliet is in Lopend Vuur al vaker geschreven. Het heeft een metamorfose van landbouw- naar natuureiland ondergaan. Wat heeft het de wandelaar te bieden?

De pont vaart nog steeds op dezelfde tijden als voorheen toen nog een tiental boeren met hun gezinnen op het eiland woonden en werkten. Alsof er niets veranderd is.

Nu zijn het vooral wandelaars en natuurliefhebbers die zich laten overzetten. Op de drukste dag – de zondag – vaart de pont het minst. Je kunt dan ook best op een andere dag naar Tiengemeten. Er zijn dan ook minder mensen. Want, anders dan vroeger, vallen wandelaars nu meer op. Ze verdwijnen niet zo maar in het landschap. Ter geruststelling: echt druk is het nooit, behalve in de directe omgeving van de aanlegplaats van de veerpont.

Aardappelloods

Een oude aardappelloods doet dienst als uitkijkpunt voor vogels. Door een gat in de muur loop je erin. Aan de overkant een boerderij die aan zijn lot wordt overgelaten. Dat wordt een bouwval. Andere boerderijen zijn of gesloopt of worden omgebouwd:

- tot een informatiecentrum waar je vanaf de boot eerst een kopje koffie kunt krijgen (alleen woensdag, zaterdag en zondag);
- tot Rien Poortvlietmuseum, dat inmiddels ook al zijn deuren heeft geopend;
- tot luxe vakantiewoningen of verblijf voor geestelijk gehandicapten;

- tot herberg (op de oostpunt van het eiland). Waar je ook kunt overnachten of je tent opslaan.

Verder natuur, of zoals Natuurmonumenten niet moe wordt te vertellen, 'ombouw' tot weemoed, wildernis en weelde. De dijk is al weer enige tijd geleden doorgestoken. Het water heeft vrij(er) spel op Tiengemeten. Houd er vooral rekening mee dat je als wandelaar de geul aan de zuidzijde van het eiland niet kunt oversteken.

Rietheuvels

De pont komt na tien minuten varen nog steeds in het midden van het eiland aan. Naar het westen is de mooiste tocht. Over een halfverharde dijkweg of de dijk naar de rietheuvels in het buitendijks gebied. Vroeger afgesloten, nu opengesteld. Wie enkele jaren niet meer op de westpunt is geweest, ziet tot zijn verrassing dat de dijk weg is. Toch komt het water niet via

De dijk is al weer enige tijd doorgestoken

Overstapjes ontbreken

deze kant het eiland op. Dat is aan de zuidzijde, recht tegenover de aanlegsteiger van de pont. Vanaf de westpunt kun je er al struinend komen, in de 'wildernis'. Veel leuker dan vroeger toen je op het speciaal aangelegde buitendijkse pad door de Blanke Slikken door de hoog opschietende guldenroede zo goed als niets zag.

Vanaf de westpunt kun je langs de voormalige aardappelloods naar een opnieuw opgeworpen vliedberg. Een verhard weggetje leidt je naar boven.

Vanaf de vliedberg leiden brede graspaden je naar de oostpunt. Weinig opwindend wat je hier onder je voeten krijgt. Op twee plekken krijg je wel een mooi uitzicht op de Griendweipolder, van achter de gluurmuur.

Noordkade

En dan het stuk vanaf de voormalige Suzannahoeve op de oostpunt, nu herberg. Vroeger liep de (paaltjes)wandeling over de kade naar de pont. De paaltjes zijn weg. Overstapjes ontbreken. Desgevraagd geeft de communicatie-adviseur van Natuurmonumenten in Zuid-Holland en Zeeland aan dat je er gewoon mag lopen. "Vooral TeVoet-achtige wandelaars vinden er hun weg wel", zegt Bob Hartog. "Het gaat om weinig wandelaars." Je moet dus wel over de hekken klauteren.

Om meer wandelaars van de kade gebruik te laten maken, zoekt Natuurmonumenten naar een manier om rond de halfweg pont en herberg gelegen Idahoeve de route zo aan te passen, dat de privacy van de bewoners niet wordt aangetast. Hartog: "Als dat is opgelost, zorgt Natuurmonumenten voor een betere geleiding voor de wandelaars over de Noordkade." ■

Wilhelmien van der Heijden

Informatiecentrum bij de pont

OM TE LOPEN

Vanuit Nieuwendijk in de Hoekse Waard vertrekt de pont elk uur (op het hele uur) naar Tiengemeten; op zondag elke twee uur. Denk eraan dat je voor de terugvaart tijdig de lamp aanzet.

Nieuwendijk is per openbaar vervoer niet goed bereikbaar. Door de week komt er alleen elke twee uur een buurtbus, die geeft geen aansluiting op vaartijden. Als je afhankelijk bent van openbaar vervoer kun je best met lijn 164 naar Zuid-Beijerland. Vandaar is het ca. 5 km lopen naar Nieuwendijk (over verharde polderwegen). TeVoet Zuid-Holland zet zich momenteel in voor een betere wandelroute vanaf de Hiterse Kade.

Nieuwe actie van TeVoet

'Verlos ons van de wandelbarrières!'

TeVoet wil graag van wandelaars zélf horen waar zij een spoor-, weg- of waterbarrière willen slechten. Zodat er dóórgewandeld kan worden en er meer ommetjes door de ommelanden van onze steden en dorpen mogelijk worden.

Spoorwegen, wegen en vaarwegen vormen voor wandelaars vaak onneembare barrières. Helemaal jammer als de gebieden aan weerszijden aantrekkelijk zijn om te wandelen of een ommetje vanuit de stad of dorp zo onmogelijk wordt. Natuurlijk kun je ergens naar de andere kant, maar dat betekent omlopen, over een drukke weg, zonder voetpad, door onaanvaardbaar gebied of heen en weer over saaie parallelwegen. Dan wandel je niet voor je plezier. Gevolg is dat je aantrekkelijke wandelgebieden niet kunt belopen, doorgaande verbindingen onmogelijk zijn en wandelaars liever de auto pakken om naar hun favoriete wandelgebied te gaan.

TeVoet-leden: meld barrières die je als wandelaar tegenkomt!

Je hoeft niet naar de Fiets en Wandelbeurs om de barrières die jij ervaart, door te geven. Je kunt ze ook digitaal (of per post) doorgeven aan het secretariaat van TeVoet. Vermeld in je reactie de weg, spoorweg of watergang die de barrière vormt, waarom je juist op die plaats die barrière wilt slechten, wat mogelijke alternatieven zijn (of waarom er geen voor de wandelaar acceptabele alternatieven zijn). Bij voorkeur met een ingetekend/ingescand kaartje of schetsje. Geef ook aan hoe we het best contact met je kunnen opnemen, om zaken

TeVoet roept iedere wandelaar op met concrete voorbeelden te komen om op een slimme manier over spoor-, weg- of waterbarrières heen te komen. Plekken in je eigen omgeving waar al langer een overstekmogelijkheid is verdwenen of waar er wellicht nooit een is geweest. Een voetbrug, trekpontje, voettunneltje of 'natuurbrug' voor wandelaars (en wild) kan dé oplossing zijn. Bij herinrichtingen van gebieden kunnen deze 'dromen' realiteit worden. Maar dan moeten ze wel bekend zijn.

Afgelopen jaren heeft TeVoet veel energie gestoken in het voorkomen dat met name spoorwegen een barrière gaan vormen. Daar blijven we mee bezig en zullen de focus ongetwijfeld ook – moeten – gaan richten op wegen, vooral provinciale 80 en 100 km-wegen en rondwegen die steeds meer een niet te nemen barrière gaan vormen.

Nu steken we van de andere kant in: waar wil jij graag een nieuwe 'recreatieve overstek'. Om het spoor over te kunnen steken, of een (rond)weg te dwarsen. Ook

vaarwegen, beken en zelfs natuurgebieden kunnen wel eens een sta in de weg zijn. In contacten met landelijke politici is gebleken dat (ook) zij behoefte hebben aan dergelijke concrete voorbeelden. Om samen te bekijken hoe de wandelinfrastuctuur kan worden verbeterd. Als vervolg op het initiatief van oud-kamerlid Wijnand Duivendak.

TeVoet is heel benieuwd wat er leeft, welke knelpunten onze eigen leden in de eigen omgeving (verder van huis mag ook!) ervaren. En welke oplossingen zij zien en wat dat aan wandelplezier oplevert. Op de Fiets en Wandelbeurs eind februari is TeVoet aanwezig. Daar vindt de aftrap van de actie plaats. Low-profile, om idee te krijgen wat er opborrelt. Iedere wandelaar kan er zijn suggesties inleveren. Alle ideeën worden gebundeld in een 'slechtboek': een boek met voorbeelden van locaties waar een te slechten barrière een plus op de gewenste wandelinfrastuctuur geeft. Waar TeVoet vervolgens mee aan de slag kan! ■

Barrière

Gewenste verbinding

Bestaande verbinding

duidelijker te krijgen, mogelijke oplossingen even door te nemen of wat dan ook in relatie tot jouw barrière.

Voorbeelden

Als je twijfelt of jouw 'knelpunt' wel een

te slechten barrière zou kunnen zijn, tref je op de volgende pagina's enkele voorbeelden aan. Voorbeelden die in de afgelopen jaren in Noord-Brabant en Zeeland boven zijn komen drijven. Voorbeelden waar soms al actie op is gevoerd, maar die nog meestal (meer dan) een zetje kunnen gebruiken. Juist dat zetje, dat het knelpunt een 'bij wandelaars levend iets' is, kan de oplossing een stapje dichterbij brengen. Twijfel dus niet en zend massaal al de door jou ervaren barrières in!

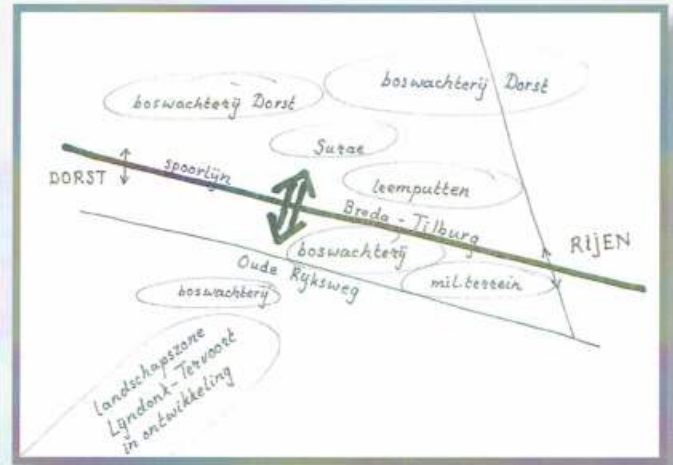
Melding van de wandelbarrières: via info@tevoet.nl of secretariaat TeVoet, Postbus 1376, 3500 BJ Utrecht. ■

Het spoor tussen Dorst en Rijen

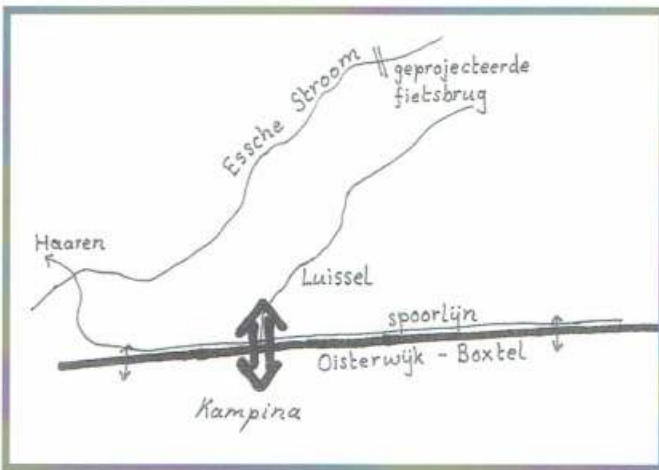
Al jaren is de onbewaakte overweg halverwege Dorst en Rijen op de spoorlijn Breda-Tilburg weg. Hekken maken het nu – terecht – onmogelijk het spoor te kruisen. Daarmee is de Boswachterij Dorst in tweeën gesplitst. Alleen bij de kernen Dorst en Rijen zijn nog overwegen. Die liggen buiten de boswachterij, op ruim drie kilometer van elkaar.

Een nieuwe spoorkruising, bijvoorbeeld in de vorm van een voetbrug, verbindt niet alleen de beide delen van de boswachterij, maar maakt ook meer ommetjes vanuit Rijen en vanuit Dorst mogelijk. En geeft ook een verbinding tussen het heringerichte gebied rond vml. Natuurbad Surae in het noordelijk deel van de boswachterij met de geplande landschapsecologische zone van Molenschot en Lijndonk (Breda-Oost) ten zuiden van het spoor. Daarmee ontstaat – in groter verband gezien – voor wandelaars

een aantrekkelijke verbinding vanaf Oosterhout/Dongen naar de bossen van Alphen/Chaam tussen de stedelijke bebouwing door.

Een nieuwe 'poort' naar de Kampina

Luisel in beeld. Je krijgt dan een mooie en logische verbinding vanaf de Kampina naar de Loonse en Drunense Duinen. Misschien moeten we voor dit soort concepten de term 'recreatieve corridor' maar eens introduceren, een corridor die het voor wandelaars – maar ook fietsers en ruiters – mogelijk maakt op voor hen geschikte paden en wegen tussen natuurgebieden of gewoon grote gebieden die landschappelijk aantrekkelijk zijn van A naar B(eter) te gaan.

In de recreatieve corridor Kampina – Loonse en Drunense Duinen verdient ook de N65 tussen Tilburg en Den Bosch nog de nodige aandacht. Nu nog op veel plaatsen redelijk tot goed oversteeekbaar, maar of dat ook nog zo is als de ombouwplannen voor deze weg zijn uitgevoerd!?

Bij Luisel heeft nog nooit een overweg gelegen naar de Kampina. Op kaarten van rond 1900 is wel te zien dat er vóór de aanleg van de spoorlijn Tilburg-Boxtel een doorgaand zandpad heeft gelegen.

Een geplande voet/fietsbrug over de Essche Stroom brengt de wens van een nieuwe spoorkruising ter hoogte van het buurtschap

De beemden langs de Mark

A16, spoor en HSL vormen een grote infrastructuurbundel tussen Breda en Moerdijk. Slechts op weinig plaatsen te kruisen en al helemaal niet op plaatsen waar de wandelaar erop zit te wachten. En – op één uitzondering na, bij Prinsenbeek – op drukke doorgaande wegen.

Het streekgewest West-Brabant wil het gebied meer op de kaart zetten voor de waterrecreatie. In dat kader wordt ook gedacht aan doorgaande wandel- en fietspaden langs Mark en Vliet. Aan de zuidzijde van de Mark ligt al een (werk)weg onder A16, spoor en HSL. Fietsers en wandelaars mogen er geen gebruik van maken, afgesloten met sloten en hekken.

aan de westzijde langs de Mark (en de natuurgebieden Strijpen en Weimeren) en het gebied ten noorden van de Bredase stadswijk Haagse Beemden. Het mooiste zou zijn als de onverharde dijk aan de oostzijde van spoor en rijksweg langs de Mark (eventueel gedeeltelijk) toegankelijk wordt voor wandelaars. Dan kunnen zij op een heel aantrekkelijke manier een 'omtrekkende beweging' rond Breda maken vanaf de Mark via – tegen de klok in – de natuurreervaten Strijp en de Berk, Liesbos, de Rith, viaduct bij Effen onder de HSL, Trippelenberg, Aa of Weerijns en Mastbosch.

TeVoet pleit voor het openstellen van deze weg. Daardoor ontstaat een mooie verbinding tussen het recreatief fiets- en wandelpad

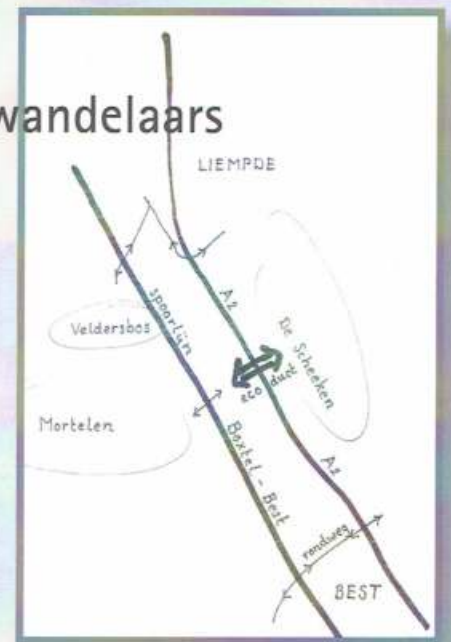

Natuurbrug in Het Groenewoud ook voor wandelaars

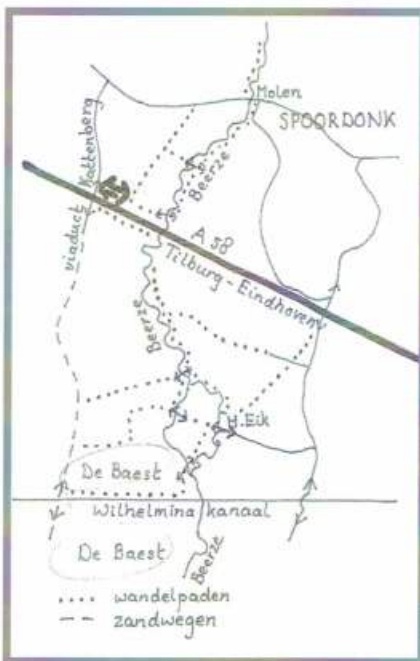
De Mortelen en De Scheeken zijn twee van de vier natuurgebieden die onderdeel uitmaken van het Nationaal Park Het Groene Woud, destijds 'in de markt gezet' als één aaneengesloten natuur- én struingebied. Alleen al daarom is een goede wandelverbinding tussen De Scheeken en De Mortelen gewenst.

Als wandelaars gebruik mogen maken van het enkele jaren terug in gebruik genomen ecoduct over de A2, is die verbinding er.

Beide natuurgebieden worden niet alleen door de A2 maar ook door de spoorlijn Boxtel-Best van elkaar gescheiden. Onder het spoor door zijn bij de verdubbeling van het spoor wel enkele voor de wandelaar bruikbare kruisingen gerealiseerd. Het gebruik door wandelaars van het ecoduct over de A2 is des te meer gewenst omdat van de nabij gelegen kruisingen – deze liggen op vijf kilometer van elkaar – de noordelijke rondweg Best al helemaal niet aantrekkelijk is voor wandelaars en het viaduct bij de Liempdse Barrière heel lastig is in te passen in een doorgaande wandelverbinding tussen De Mortelen en De Scheeken

In het beekdal van de Beerze de A58 passeren

In het beekdal van de Beerze wordt volop gewerkt. De beek vormt steeds meer een ecologische verbinding van Boxtel tot voorbij Bladel. In de beekherstelprojecten krijgt de wandelinfrastructuur langs of in de directe omgeving van de Beerze volop aandacht. Het laatst afgeronde project vond plaats tussen de watermolen bij Spoordonk en de kapel van de Heilige Eik. Ook hier zijn nieuwe paden gerealiseerd. De A58 vormt evenwel een heuse barrière om de gebieden ten noorden en ten zuiden voor de wandelaar met elkaar in verbinding te brengen.

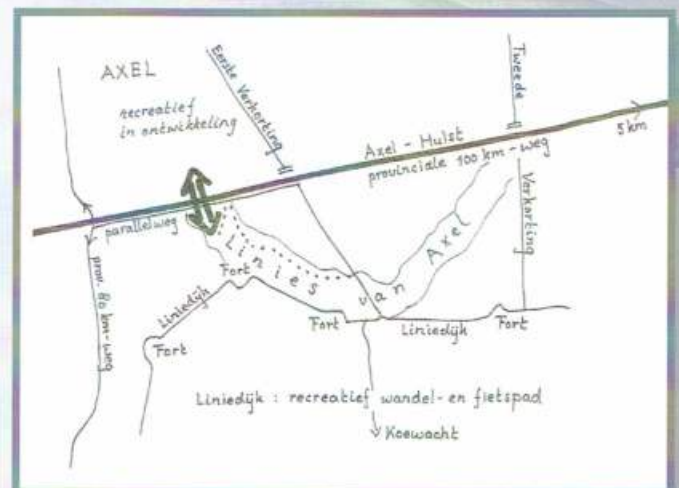
De oplossing hoeft hier niet te worden gezocht in een dure tunnel onder of brug over de autoweg. Gebruik maken van de plek waar de Beerze onder de A58 doorstroomt, lukt ook niet, of je zou moeten tijgeren, maar dan nog.

Neen, er is een veel simpeler oplossing. Met een wandelpad in of langs de berm van de A58 over 150 meter is het probleem opgelost. Die oplossing kwam in beeld door de nieuw aangelegde wandelpaden tussen de Spoordonkse watermolen en de autoweg. Even een paadje van één meter breed aanleggen, goed afschermen van de autoweg – zou daar nu echt niet over te praten zijn met Rijkswaterstaat? – en een trap naar het viaduct van de Kattenberg. Die weg wordt enkele honderden meters ten zuiden van de A58 een zandweg. Nu moet je anderhalve kilometer over de verharde weg.

Axel en de Linies van Axel gescheiden door N258

Inwoners van Axel komen niet snel op het idee om even naar de Linies ten zuiden van het stadje te lopen. De Linies van Axel zijn een onderdeel van de Staats-Spaanse Linies die door heel Zeeuwsch-Vlaanderen heen lopen. Onder Axel verbindt een schelpenpad over de liniedijk vier voormalige forten. Wandelpaden lopen nu dood op de parallelweg langs de N258.

De N258 naar Hulst is pas opgewaardeerd tot 100 km weg. Kruisingen zijn vervallen. Alleen ten zuiden van Axel (op de weg naar Zuiddorpe) en halverwege Hulst, bij het zo'n vijf kilometer verderop gelegen Kijkuit, kan je de weg oversteken. Ook de oversteken in de Eerste en Tweede Verkorting, twee noord-zuid lopende plattelandswegen ten oosten van Axel, zijn met hekken afgesloten,

dit tot verdriet van scholieren uit Koewacht. Een brug over de N258 tussen het gebied rond de ijsbaan – dit krijgt de komende jaren een grotere recreatieve invulling – en de Linies geeft een mooie recreatieve verbinding 'de stad uit'. En als de brug degelijker wordt uitgevoerd, kunnen ook fietsers tussen Koewacht en Axel er gebruik van maken.

Oproep minister Gerda Verburg van LNV 'Groene loper tussen stad en platteland'

"Nog te grote delen van groen Nederland zijn voor de burger niet of maar heel moeilijk bereikbaar. Dat moet anders", gaf minister Gerda Verburg van LNV de wethouders van de 36 grootste gemeenten mee als boodschap op 15 februari bij het overhandigen van het boek 'Groene impuls'.

Parels zonder ketting

In het boek voorbeelden van inspirerende groenprojecten in de stad. Zoals in Maastricht waar de gemeente de ondertunneling van de A2 benut om een groenstructuur dwars door de stad aan te leggen.

Verburg: "Groen hoort echter niet bij de stadsgrenzen op te houden. Groen zou je – als op een loper – het ommeland in moeten leiden. Tot zelfs aan de grote natuurgebieden toe.

"Natuurlijk, kris-kras verspreid door in het landschap liggen fiets- en wandelpaden, ommetjes en boerenlandpaden. En die gaan overal en nergens naar toe. Of niet. Maar als u kilometers wilt maken, grote afstanden door het groen wilt afleggen, dan loopt u snel tegen versperringen en blokkades op. Dan blijken al die mooie stukken natuur eilandjes te zijn in een oceaan. Of beter nog: parels zonder een ketting die hen verbindt.

"Die ketting, die groene loper, die mis ik heel erg. Nog te grote delen van groen Nederland zijn voor de burger niet of maar heel moeilijk bereikbaar. Dat moet anders. En daarbij roep ik de hulp in van u (wethouders van de grootste gemeenten, red). Ik wil u, én uw collega-wethouders in het land, vragen om samen met uw collega's uit de provincies een groene loper over Nederland uit te rollen."

Verburg vroeg de aanwezige wethouders de handen ineen te slaan om het groen in ons land beter te ontsluiten. "Om geman-

keerde groenverbindingen te herstellen, om top-natuurgebieden onderling te verbinden, om onze robuuste natuur verbindingen aan elkaar te knopen."

De boodschap van Verburg sluit naadloos aan op de actie van TeVoet om de wandelaar te verlossen van barrières. Bij het bepleiten van **recreatieve corridors** hebben we in elk geval één medestander, en niet de eerste de beste.

Wandelnetwerken

Verburgs boodschap betekent ook werk aan de winkel voor de wandelnetwerken: niet zo maar ergens een rondje of wandelpaadje en daarmee een wandelnetwerk 'uitrollen', omdat de regio zo nodig mee moet in de vaart van de wandelnetwerken. Maar volgens een doordacht plan.

Dat zou er zo uit kunnen zien:

1. De basis: dorpsommetjes of de rondjes van natuurterreinbeheerders. Eventueel aan te passen zodat ze goed ingepast kunnen worden in een netwerk. Juist bij het ontwikkelen van die ommetjes wordt veel creativiteit losgemaakt. Bij mensen die hun eigen omgeving het best kennen. En nieuwe verbindingen bedenken en gerealiseerd weten te krijgen. Resultaat: ommetjes voor mensen die er even uit willen.
2. Er bovenop: verbindingen tussen dorpen onderling of van de stad (bebouwde kom in het algemeen) naar natuurgebie-

den, grote recreatiegebieden of andere recreatieve doelen: 'bestemmingslijnen' die voldoen aan het motto van TeVoet 'onverhard van dorp naar dorp'. Lukt dat niet dan liever maar geen netwerk in zo'n streek: het netwerk moet de wandelaar wel iets te bieden hebben. Resultaat: wandelaars kunnen op een aantrekkelijke manier grotere afstanden afleggen.

3. Als kroon op het werk: aangevuld met (of – afhankelijk wat een streek te bieden heeft – juist gebruik makend van) verbindingen langs plekken die voor de wandelaar echt de moeite waard zijn: robuuste ecologische verbindingen, dijken, linies, cultuurhistorische elementen en noem maar op. Resultaat: 'gemankeerde groenverbindingen hersteld', in de woorden van minister Verburg.

Je komt vanzelf de barrières, blokkades en versperringen tegen. Daarvoor rollen we dan de 'groene loper' uit. Alleen jammer dat Verburg gemeenten en provincies geen centen heeft toegezegd voor het uitrollen van de loper. ■

ErUitGelicht

Nadat een hond een schaap heeft opgejaagd heeft een agrariër in de gemeente Hardinxveld-Giessendam het openbare voetpad over zijn terrein geblokkeerd. Klaphekjes zijn gebarricadeerd met prikkeldraad en dichtgetimmerd. Honden moeten aan de lijn. Helaas houden hondenbezitters zich er niet altijd aan. Een gesprek tussen de gemeente en betrokkene heeft niet geleid tot het weer open maken. Een stukje van de route is eigendom van ProRail. De gemeente wil dit verwerven voordat juridische actie wordt ondernomen. Ondertussen is al meer dan jaar het wandelpad dicht, kan het Pelgrimspad dat hier langs loopt niet omgelegd worden en gebeurt er niets. Het Pelgrimspad loopt nu over de drukke Parallelweg langs het spoor. De mooie graskade blijft ongebruikt liggen.

